

magyar
műhely 185

magyar műhely 185

Művészeti folyóirat

www.magyarmuhely.hu

TARTALOM

Kóbor Adriána: Eli è Morto	1	Szombathy Bálint: Időszerű időtlen. Batai Sándor és Kalmár János kiállítása	39
Szakállas Zsolt: Bolond lány	3		
Szakállas Zsolt: Bolond lány II.	4		
Szakállas Zsolt: Pirinyók vagyunk	6	■	
Szakállas Zsolt: Tripla vagy semmi	7		
Csillag István: Meghagyott versek 1984-1992	8	Papp Tibor (1936-2018)	42
Kupás Péter: Verbi-voko-vizuális munkák, 2017	14		
		MMG	
140 ÉVE SZÜLETETT KAZIMIR MALEVICS...		Seregi Tamás: A levegőről, különös tekintettel a vízre. Freund Éva Glaswege című installációja	44
Triceps: Lenni halott és fehér. Pashu: egy macedón-szerb malevicsista portréja	20	Tengler Gergely: Kedvesterror. Verssorok Fazekas Levente Szimplapokol című kiállításához	50
■		Halszájoptika	53
Kóhalmi Péter: Emlékezés, felejtés, megtisztulás.		■	
Erdély Miklós: Réginé I. és Réginé II.	29	Híreink	57
■		Munkatársaink	58

Megjelenik a Nemzeti Kulturális Alap, a Nemzeti Együttműködési Alap és a FENYŐ-KHT KFT. támogatásával

25nka
Nemzeti Kulturális Alap

KÓBOR ADRIÁNA

Eli è Morto

Cintányérből zabál spagettit (arcáról lecsöppen egy földgömb) vége szakad mind esznek eszetlenül a cintálban cinkosok a cimborák címkés (nevetető borok a nevetendő megvetés szagatott, csatornájába aggatott fehér mosás, tisztás, vasalt ing / er) ingerkedik a hasamalmain őröl (csimbókokba kötött fehéringereket, fehérembereket vasalt ingerbentlakásos örültektől óvja meg az Isten az ócsk avas csók helyett a csóksavas ékszeresse, mint a homályban a homárok szeret (kezük hozzá, tegyük) mindenesetre félkész(ülve, gondolataiba merítve, metolphenidondimezon, előlép a lép ésről lép ésreveszi akkor elő akkora akkorra a kame(ráját, kaméleont, kirakóskák darabjait bájtonként) biztosítja, bizmut, biztonságos karjaiba veszi a rózs árkokba rózs átkokra aligha néző ző ző a pé a petri tálban sokasodására bízza a nedvei sorsát (utórepülés, utcán futó pótlás) a segély(re, sereg)élyre vonatkozva (mindent, hozza) jól is meg nem is (az t m ondo gat aja N künk L künk hogy jóa segés jól jön és ha jóa jóga Kedd vessem meg ne kere Ssem=ügyjő ahogy a madence csontja halmaz romha lalos (fekete csimpánzlé a csinadratta ajkán beképzeli hogy él és élveleg) mi hajtja a hal(rajt) kockásabbnál kockásabb hassal olvas olvad(o ? z ? f ? l ?) a koc-cintkacuk-orr az illatát próbálja magára hagyni de az sem si(kerül) aztán amikor véglegleg a ré szöss szegeket növeszt bennem n / öveli, övvel paskol (kollázs) kis kedves arcú rohadt banán hullafoltokkal teli majszolja maj(om, omm, jajdefi) így már döfi (me gdu gja be gdu ja ginanduja mara kúrja) majdhamihamarabbkor az arab szobatársam fejére török rá (miközben fűves-műves gandzsát sodor a szél) a széltávolságban feltörő koncentrikus kacaj engemmagamöööö nnnnönnon magamba vezet vissz(appanoz(appa)(nappa)(elem) léte Lemmy nemem a kacaj nemindenkin döglődőben látja a hallgatnivalót (halogatja a halakat mert utálja a kutyákat a hallgatásban) rendőrkyutyákról képzeleg (koprofán kopókról álmodozik a mozikban iKarostul) azegyikeásegystenyekaspóban bajban van a kas-feeling a has-fil(peroporipateropit tömköd a kulcslyu / kokba, kochban, a sarckochban a schwartzkopf inger) zselé szilán szenilisen és willisen és will mososan, verlek meg, a mosodában várlak, meg nem is

(szemében izgatott a sátán az egyetlen kikötés) hullasegédként hasítom a bőrt a szőrt a törtis-
estetizkor tetőzik az árhullám (Isten adja akkor amikor épp elfogadhatatlan) inkasztrált inka
tövis rosszkor szomorú kos (zorróra hangolja épp a rádiót és rádiumot szopogat hajnal
ötör) nyal, ja a fagyit elfelejttem kivenni a széfből (széfhúk, ott ahol a beván-doorloop laknak
a bevándorlók dunlopban) a felfüggesztés jelentette a halált (úgy vágódik be mint ajtón
Senna, a gyehenna füstje mindmáig ismeretlen) kód fejtük faring foltok az abszolút
abortuszon (a bor nem fog tuson, hason vérzik az érzés) megkerül még egyszer aztán utóhang-
bambiszemekkel felidézi milyen volt akkor amikor még ég ég eeg ett eet (ne viccelj már,
hosszú kuchában a vámpírok köré időzőjelet / reggel van már, nyitva van bár ...) még
marhahuszas éveiben is azzal bibelődik amivel a tarkónkőpött hason mászva isz-
kolizik kolhisztis holhisztis kolibrik a testék esték festékszerek testék (szeretretret nem szeret-
retret nem is tanácsolná továbbra sem a tettet: kifogyott az életből, kovácsoltvas tőszavak-
bólézik és hiszi hogy a hisztéria nem kell (fel az ágyból egyből, kettőből soha nem indul
ked / vesz most soha, a wildevad nyugat) willfried szenegállban megveri a vénhuszas
tengertelen vénuszt (az egge tartja csak valamennyire rendben) hoz szám tartozik
bizonyos tartozékok az au(tóban) tartó(zárásra) a nyitvatermők hat(vány) nyíl-
ván valóvá vált az is (hogy a rossz szokás svédül vana, mégsem várná el, hogy miközben ütkö-
zésről van szó a feltárás célja mindig incident (balesetek elkerülése helyett) pörög felettem
a fellebbezhetetlenül rohanó rét (minden hiába, hiába voltam Manchesterben és Man-
chester is önmagában hihetetlen balfogás volt, Belfast, ugyanakkor kisebb)
viszonyítási alapként vegyük mondjuk tükörbekörbe a csíp önkön örködő überichet, ú az biz-
onyerik (a pranoiák) hogy a fáradságból nem segít majd ki egy fahrrad, és ha még kíván-
atosabb szeretnék lenni, marad a gap (hová lehet kéretlenül betolni egy forradalom
egyed, ócska pilótát) te kilógtál a sorból, régi voltál (és köcsög) kicsöngetnek
most már és vége a kínládásnak ami érint, legbe(lül) mindem szavam já-ék.

t.

Experi-
zebra.

Ú

t.

SZAKÁLLAS ZSOLT

Bolond lány

Ez a lány, bár sokat olvasott, nem tökéletes...

Tortákat gyaláz meg, az esőpásmákba is beleköt, a szennyben fuldokló sugárutak pökhendin visszaköpi kacskaringó járását.

Túzzel telt arcom az arcához szorítom; bölényvadászokat lát lecsurogni a lefolyón.

A szívébe markolok; meggyanúsítja a dinnyecsősz, hogy necces gyurmákkal hál.

Mégis hogyan segíthetnék neki összpontosítani?

Leforrázom, megbúbolom, kikötözöm, ösztönösen megragadok egy hurkapálcát és a szájába dugom: lotószelvények látják el a baját.

Szívesen megmenteném önmagától, mivel tükörbe nézni is fél. Hátha azon kapja magát, hogy félig elkopott...

Nyaktól felfelé valóban egészségtelen. A fejében sosem fordulna meg, hogy ő egy felszínes, zavart és undok lény.

És sértésnek is venné, ha ezzel szembesíteném.

- A zátonyok mérföldkövek! - próbálom megemésztetni vele ezt a tényt, de tünetően elfordul, és ököllel nagyot üt kócbabája legérzékenyebb testrészére.

S ó, milyen ostoba! Amikor a pontyhalászat betiltásáról faggatom, ő elárulja emberének a fellázított drótsövények titkát. Mert bármilyen eszelős, férje az van neki.

Mit kezdjek vele, Istenem, mit, hogy újfent visszanyerje az öntudatát? Miért hátrál meg a nagy rézüsttől, melyben tipródni látszik az akarat?

A szárvédő kapcsokon nincs mit csodálkozni; pártütése megakadályozza majd abban, hogy valamicskét is nyerjen kápolnáit cseréjén...

SZAKÁLLAS ZSOLT

Bolond lány II.

Ami nincs, az a felemás bikacsök.

Ami él és mozog, az kártékony, egyszersmind tendenciózus.

A gyertyacsonk elolthatja a hajfonatot, és ami hátramarad, az nem más, mint egy részlegesen megrongálódott kupola. Ki kéredzkedne alá?

A süvítő klíma elmúltával megváltozott a moszattenger, s ennek következtében a decibelnyél kópiájában pokoli zűrzavar keltette vad hullámain.

- Miért engedted bedarálni a muzsikusok fékpofáit? - vádol meg Petra, s nem is alaptalanul.

- A kerengő dervisek zablájához közel merészkedett kubista sisakom; ő biztatott arra, hogy hamisabb legyek a verbális mályvánál - próbálom megmagyarázni a kidomborodó hasa ellenére légies járású tünevénynek.

- Akkor elfogultságod jobban teszi, ha monogramot vált! - szájaskodik ő, és vadul integet, mint ki kitérőt szándékozik tenni a kornyadozó jáspisok között.

- Emléktelen fásli, üss a traverzre, a monstrumok élén állva voltál jó és arattál háncsot! - felelek vissza a bolond lánynak, akit kikértem az elmeosztályról, elcsábítva őt egy kis kirándulásra.

(Állapota semmiben se különbözött a garnélarákétól, ami egy olcsóbb mézbehasalás reményében képes megtámadni a kurátort.)

- Nem elég, hogy kikaphatok - biztosan a fenevad ápolók kínzásaira gondolt -, még a számok burka is reális!

Sajnálkozik a szépség önmaga felett, és előkészíti ölésre szánt szerszámát. Nagy igyekezetében kicsikét kidugja a nyelvét is, megnedvesítve bájos ajkait.

Mindez nem számít, mindez horganyzott lemezből készült, kipipált erőmű. Ennyit a tárgyalási képessé-
gemről...

Ruhafelvétel, ruhalevétel - ezt csinálja, amióta csak elindultunk a kanyargó ösvényeken. Kényszer szülte szokását nem lehet nem figyelembe venni.

Rászólnék ugyan, de nem tehetem, mert az illuzionisták kétfenekű ládája - ki tudja, honnan került elő -, megakadályoz benne.

Menthetetlenül elsüllyedek.

- Regisztráció esetén a törpenövésűek felturbózzák a szoláriumot - nyalja meg a szája szélét újfent Petra, észre sem véve eltűnésem.
 - A kórházban nem volt elég tégely, így kupadöntő sípom érintetlen ég el - panaszkodik, azzal ott, helyben világra hozza magzatát. A szörnyszülött, (boszorkányos nózli, feltűnően széles vállak, köldöknélküliség és még sorolhatnám tovább) alig csúszik ki a szülőcsatornán, szokatlanul máris felordít: Profi vagyok torlódásban és mákfejtésben! Dicsekszik és már-már rácuppana Petra mellére. Hanem az anyja nem a kegyességéről híres; ellöki magától a gyermeket, gyorstalpaló, frappáns illusztrációkat rajzol a levegőbe, majd fia tüdejét megcélozva beledöfi a dárdáját.
 - Abrakadabra! - vihog fel eszelősen.
 - Hát, eddig tartott - sóhajtok fel szomorúan, még mindig a bűvészláda nyitját keresve.
 - Ki nemzette egyáltalán ezt a szerencsétlent? - kérdezek rá nyíltan.
 - A kakofónia, amikor is a kaucsuk megérdemelten pihent egy fagyaltos kehelyben - von vállat ő, s mire kijutva a szabadba feleszmélek, beveti magát a sűrűségükben takarást nyújtó bokrok közé...
- Lehet, hogy ez az egészséges felfogás. Nézek utána dermedten, hogy a kiutált erkélyt a hollóhadra bízjuk, elhintvén a lakosság körében, a félholdak érdesek.

SZAKÁLLAS ZSOLT

Pirinyók vagyunk

Hiába kapott kolóniájuk kontrasztanyagot, fájó rekviem sújtja őket. Mert abban a tenyészetben, ahol élnek, minden kifordult önmagából; a macskák hámozatlanok, a kakasok dudálnak, a dióhéjakban vaskos fűcsomók terpeszkednek, a tejet szűrőcső műanyagzacskók fagypontra olvadoznak. A hóhércsuklya elkerülhetetlen...

Akinek kényszerei vannak, azok menetelnek legelőn, akik értelemmel felruháztak, leghátul kullognak. A fesztivált távolról sem ismerik. Hanem az aranyér-trombita minden lélek adottsága. Ha szájukhoz emelvén valamennyit egyszerre megfűjják, a szőlőfürtök gyors zsugorodásba kezdenek, s illetlenségeik elnyerik a legelső rajtkockát.

Fontos még, hogy perspektívanélküliek. Imádják a szárítkozni képes torzót, a béna adatlapokat, a rabok munkabírásából pedig mesésen megélnék. Ezért is épült náluk annyi börtön. Meddőhányóikon az ékezetek felsülnek.

Szakítós sztereotípiákat öklendeznek fel kódolt üzenetekként a bűnök elodázásában egyébként részvényes világnak. Mindhiába. Úgy tesznek, mint akik rajonganak a fekvőtámaszokért, közben kéz a kézben járnak, mindennek tetejébe lelakatolják az abortuszt végzők szárnyait, nehogy visszafelé számolják a korhatárt. Bazsalyognak, gomolyognak, összetépik a hírlapokat, véredényt játszanak, a fogócskát elvből utálják.

Semmi sem elég távoli számukra... Igen, ők az elérhetetlenek, a mindig foglaltak, akik figyelmeznak ugyan a labirintus ásítására, de naivan azt is hihetnénk, hogy csak az időnkénti rengéseket stimulálják távolságtartásukkal. Példaképeik lecsorognak a salétromos házfalokról, itt nem divat a rajzolás sem, helyette felcsípi az éterben bolyongó hullámhosszokat, ám ez a cselekedetük is az öndicsőítést szolgálja. Aki látta őket önfeledten ábrándozva a molekulákra tapadni, az téved, azt bizony megrézfálta a tetszetős kör szeletekre osztása. Barna bombázóik szőrfdeszákát stoppolnak, nem kényeztetik őket agyon.

Most dölyfös lepkehad száll el fölöttük, lekicsinyelve honvágyukat. És valóban; összemosódó arcképcsarnokuk nem áll meg a világmindenségben, törekvésük arra nézve, hogy fenyíték-fogatokat alkossanak önerőből, egyenesen nevetséges.

SZAKÁLLAS ZSOLT

Tripla vagy semmi

Tivornya, ha kékül, a dobpergés megengedett a hamutartók körében. A párkapcsolat is az. De elég egy zsebmetsző jelenléte, és összekoccanó fogaik jelzik; valaki becsomagolta az órákat. Ez pedig azt jelenti, hogy alátétek közé homok szorult. Sebaj.

Kicserélni a vetítógépeket, holdvilágot csöpögtetni a tökéletes álca léptéknélküliségére, s az alagutakat eltorlaszoló cseppfolyósság kipattogzik. A fáklyásmenet nem ilyen egyszerű. Szövetkezik a naplopókkal, s a tojók nem engedik ki őket addig a bűvkörükből, amíg nagy robajt keltve le nem buknak egy hidraulikus féktárcsa mögé.

Melyikük is a rátermettebb zaklatás terén?

Beszéljünk azonban a nincstelen maffiózóról; kalapács alatt firniszük mélysége, mert soron kívül merték fogadni az akut repedéseket. Mint mikor a libát kukoricával tömik, ezek a szimpla repedések egyre agyafúrtabbá lesznek; rossz irányba terelik a guanó radírját eltorzító vándorokat, vagy ami még rosszabb, vitatkozás nélkül megőrlik a beszédfelismerő program kliséjét.

Utána persze megbánják tettüket, és nyomakodnak és visítoznak és malackodnak, és mind fergetegesebbé teszik a kavargást.

És ennél a pontnál lépnek színre azok, akik nem képesek elvegyülni a tömegben. Igen, ők azok, a mindig ügyetlen maffiózók...

A korccsá szelídített napernyők nemigen szívlelik őket. Alakváltó képességüket felszámolva - fonákjaik már korántse a régiék - először is letesztelik vérmérsékletüket, majd olyan térbeli feladványokat készítenek nekik a visszatérés reményében, amelyekkel nem képesek megbirkózni.

Íme, ezt az akciójukat is jól elbaltázzák; rózsakötvényük nem bír a petíciókkal, s vakon hisznek a púp övezte szabad partokban.

Csak sokasodnak a sorban anélkül, hogy varázssveszejüket megóvnák a tőzsdecápák többszólamúságában óshonos zsurlójától, anélkül, hogy a könnyhullajtó medencék feketén elférnének a tenyerükben.

CSILLAG ISTVÁN

Meghagyott versek 1984–1992

Válogatás

MÉG

Ahogyan jöttem,
ahogyan anyám, apám
és Isten útnak indított:
mi maradt bennem abból?

Halandót:
kitaszít a világ.

S mi lesz még belőlem,
mi ne lehetne -
törött tányér, kalap,
kanócra szilárdult gyertya,
szemtelen, dühös kísértet,
bármi, bármi, bármi -,
míg le nem roskad az ember,
mert már varázsszó sem segít?

ITTLÉT

Először, amit tarsolyodban hoztál.
Azután, amit összeszedtél: ezt-azt.
Végül már semmit,
csak emlékeket;
s talán egy visszaérkezés is lesz,
vissza, ahonnan elindultál.

VERESÉG

Autózajjal fertőzött város.
Magába görbedő tekintet.
Ittléted nemléttel határos.
Ma megint elvesztettél mindent.

ÖRÖKSÉG

Rám testáltattak
a kövek
a fák és füvek
az állatok
az emberek
és örökségül kaptam
a születés és halál között
azt amit úgy hívok
ÉN

KIÁLTÁS

Hogy megérezzék koponyák, csontok és koporsók.
Hogy felszakadjon a föld kemény húsa.
Hogy kitámasszuk a megroggyant eget.
Hogy végigzúduljon a dermedt idegpályákon.
Hogy beleremegjen évek és évek lerakódott pizska.
Hogy énekeljék virágok és madarak.
Hogy meghallják tőlünk két lépésre is.

DE PROFUNDIS

In memoriam J. A.

Ne latolgass.
Törékeny csillagzatok alatt,
míg gyúlnak, kihunynak, foszlanak:
itt ülsz, állsz, itt ölelsz,
itt alszol el néhanap.

Te ne bánd a mások kenyerét,
bár neked sem elég,
amit olykor a jussból a bírák
neked ítélnek, vagy
eléd vet a csőcselék.

Lásd, terhét anyád is kibírta.
Viseld el magad.
Míg test és lélek nem bírja egymást,
nem lehetsz szabad.

Ne dadogj. Ne hazudj.
Más pártra ne állj.
A szükség, bár törvényt bonthat,
nem lehet szabály.

Nézd, most a félelem ragyog,
az utcák rikító gyászban.
Szűkölve futnak a napok.
Az agy makog:
„Ó jaj, miért nem vigyáztam?”
Transzparenszek oltják a szívekbe:
„A büntelenség átok!”
Szemét dörzsöli izzadtan az ember:
„Jaj, nem látok, nem látok!”

Jöjj közelebb!

A föld lágy dombjain még
lányok őrzik a létezés
karcsú idomait.

Ülj le itt.
Ez is, az is:
a tiéd itt minden,
ami feléd tárul;
él, dolgozik szerveidben,
kibomlik, összezárul,
s őbennük épp te dolgozol.

Ne várakozz. Borzaszt a látvány,
de hisz az iszonyat nem szokatlan.
A vér kiül a város szegletére,
s alvadni kezd az alkonyatban.

VÁLTOZÁS

Kimeríthetetlen éjszaka -
most, mindig és mindenütt.
Tűhegyre felszúrt bogarak.
Valakik végeztek velük.

Kanócra szilárdult gyertya:
megdermed lassan a világ.
A város nem ébred, nem alszik.
Egy férfi lesi önmagát.

DUNA-PARTI RAPSZÓDIA

Az esték mindig a legszönyűbbak.

Mellettem a hídra autók zúdulnak,
gyúrik magukat előre.

Az ablakok
keményen néznek a hideg esőre,
de néha felbukkan mögöttük félszegen
a házfalak között kuporgó félelem.

Kíméletlenül bekerít az este.
A partmenti neonfény megérint remegve,
lábamnál a követ hínár öleli.
Szeméttel teli gödör.

A táj menekül.
A Vár odaát
még küszködik a köddel,
azután elmerül.
Már nem látok mást, csak a Dunát;
a város erőtlen
képei sorra elvonulnak.

Nekem az esték a legszönyűbbak,
a percre perc, a jóvátehetetlen,
hogy véget ér, bármibe is kezdtem:
Káin megöli Ábelt naponta.

Itt állok és hallgatok.
Esőhólyagok
kapaszkodnak a karomba.
Bebilincselnek az esőn túli csendbe.
Még nem tudom, mi történt, de érzem.
Én löktem el magam merészen,
mint aki valamit igazán szeretne,
és most a köd mindent lecsapol.

Egy szelíd lány éppen valahol
(talpig feketében)
a kutyáját hívja
és mosolyog.

Csak az eső zuhog.
A várost köd borítja.
Itt állok. A vízben
a parti fények úsznak.

Mindig az esték a legiszonyúbbak.

Menekülnék, de éppen ezt kerestem.
Engem szólít, amit eltemettem.
s belőle én nővök végleg elő:
megvetem ágát Ábelnek, az újnak.
Összezárul mögöttem az idő.

Megállok a ködben.
Esőn túli csend.
Helyem kijelöl és feljelent.
Csak én és a Duna.
A fények úsznak.

Mindig az esték a legiszonyúbbak.

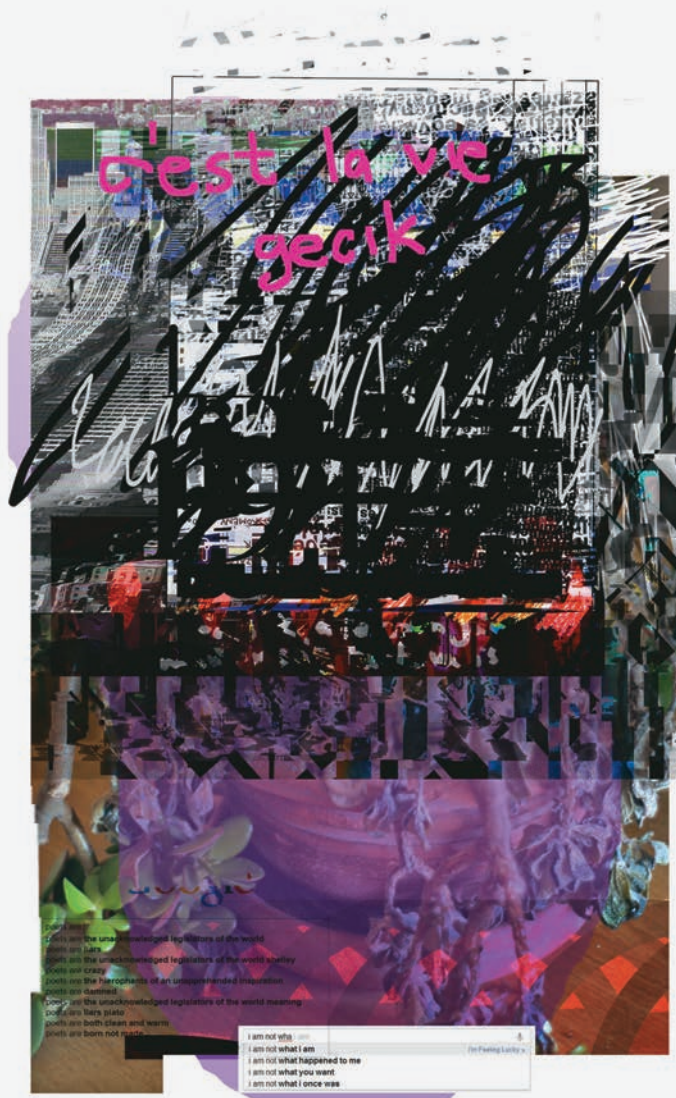
KUPÁS PÉTER

Verbi-voko-vizuális munkák, 2017

a nagyapám elhagyott kertjében nem
 tudok egyedül ülni.
 Kíváncsi vagyok a kutyákra. De az emberek...
 A szeszszagú, rosszanyásmotom, rogyant, botom,
 almodok a szeszszagú, rosszanyásmotom, rogyant, botom,
 emberek csak fémből. És nem szeretem.
 A fém üres vertem.
 Csak a szívem a szívem.

TRICEPS

Lenni halott és fehér

Pashu: egy macedón-szerb malevicsista portréja

Kazimir Szeverinovics Malevics orosz nagymester festészeti és elméleti munkáinak¹ sok tisztelője és követője volt Tito szabad Jugoszláviájában. A hetvenes-nyolcvanas évek vajdasági/szerbiai magyar, szerb és horvát, nemzetközi elismertségű neo/avantgárd kísérletezői között volt a Bosch+Bosch csoport (Szombathy Bálint, Slavko Matković, Ladik Katalin, Kerekes László, Ante Vukov, Szalma László), Bogdanka Poznanović, Miroslav Mandić, Lazarov Miodrag, Vujica Rešin Tucić, Vladan Radovanović, később a fiatal titánok, Bada Dada és Máriás Béla is gyémántkeménynek tartották. Antracitfénye elhomályosította és bevilágította a 20. századi művészet horizontját. Értékelték, átértékelték, újragondolták nézeteit a homogén, „tárgynélküli világról”. „[...]a festők visszamennek végső következtetésükkel a minden alap formájához, a mértani formához, és színben a két alapszínhez: a fehérhez és feketéhez” (Kassák Lajos).

1987-ben a 24 órás szabadkai *Költői marathon*² egyik vendége Lazarov Miodrag Pashu belgrádi író és komponista volt: éjjel kettőtől négyig teljes egészében olvasta fel a Toulouse Lautrec álnéven jegyzett, 156 oldalas, filozófikus-kombinatorikus versregényét, a *Freiburg 1983*-at. A szövegben Malevics kíméletlen katatóniája jelenik meg: kilépni a (kép)keretek közül, és belépni a (szín)telenség isteni, „megszüntetve-megőrzött” állapotába. Ismételni ugyanazt, vagy más ugyanazt, feketén-fehéren (szürkén), amíg „a közönység megöregszik és meghal”. Ezt szonettel, kalligráfiával, operával, body arttal is el lehet érni, és mi jön utána? A világűr végtelen nihilje, vagy a határtalan semmi kozmosza, vagy a lyukidős, térapassz vaszióna világa. Páncélvonat egy futurisztikus esztétika, ábrázolás, ábrándozás sztyeppéjén...

A *Pashu* művészi álnév: lehet rétegnyelv Burmában, mamutfa Malajziában, falu Iránban vagy Peruban, szóval egyik sem igaz. Miodrag 1949-ben született Szkopjében. A belgrádi Művészeti Akadémia zeneszerző szakán szerzett diplomát Vasilije Mokranjacnál, itt védte meg magiszteri dolgozatát is, amiben a 1980-as évek jugoszláv kísérleti zenéjének multimediális aspektusait vizsgálta, különös tekintettel a fővárosi

- 1 Kazimir MALEVICS, *A tárgynélküli világ [Die gegenstandslose Welt, 1927]*, Corvina, Budapest 1986 (angolul lásd *God is Not Cast Down, On Poetry [Essays on Art, 1915–33]*, szerk. Troels Andersen, Borgens Forlag, Koppenhága 1971).
- 2 *Költői marathon* (jugoszláv összköltészeti találkozó), Szabadka, Városi Könyvtár, 1987. október 9–10. Fellépők: Mileta Donović, Gulyás József, Ladik Katalin, Lazarov Miodrag Pashu, Lantos László, Miroslav Mandić, Slavko Matković, Szathmári István, Sziveri János, Milko Valent, Varga Tibor + a Lüktető Létra Logika neopunk zenekar (Bada Dada, Máriás Béla, Móra András, Rátgéber László). Szervezte: a Szabadkai Íróközösség (Lantos László).

muzsikuskok körére. Elvégezte a Belgrádi Rádió Paul Pignon és Vladan Radovanović által vezetett Elektronikus Zenei Stúdiójának mesterkurzusát, és karmesteri magántanulmányokat folytatott Borislav Pašćannál, a szerb operában. Zenei kísérleteit a neoavantgárd OPUS 4 csoportban³ és a Térkutatási Alkotóközösségben kezdte. Tagja lett a Szerbiai Zeneszerzők és a Szerbiai Esztéták Egyesületének. 1986-ban megalapította és szerkesztette a nonprofit AUT független könyvsorozatot. Az AUT-kiadványok az „autonóm törekvések, autonóm művészet, outsider művészet, alternatív művészi irányzatok, avantgárd ultraindividuális áramlatok, outba [az előírt játéktéren kívülre] került alkotások” bemutatására törekedtek. Számos fontos meta-irodalmi-grafikai anyag jelent itt meg: Miroslav Mandić: *Varšava – jedne noći jedna pesma* (Varsó: egy éjszaka egy vers), Toulouse Lautrec: *Freiburg 1983*, Ranko Pavić: *AUT FUTURA*, Lazarov Miodrag Pashu: *I*. 1991-ben a délszláv polgárháború elől családotul Kanadába emigrált, és Montrealban doktorált. Ranko Pavićtyal Quebecben megnyitották az AUT/OUT Galériát. Zeneművei elhangzottak Belgrád, Zágráb, Bécs, Budapest, Berlin, Róma, Amszterdam, Stockholm, Havanna, New York és Montreal neves koncerthalljaiban. Pashu idén 69 éves, él és virul, mint bogáncs a virágoskertben.

Alkotótevékenységének jellegzetessége érdeklődésének pluralitása, hogy komolyzenei és szépirodalmi értekezéseket, metazenei és prózai szövegeket ír, muzikális performanszokat és happeningeket mutat be, videózik. Esztétikai alapelvei közé tartozik a zenei fenoménhez való reduktív viszony, különböző mediális formák kibővítése és összeötvözése, minden kinetikus sugárzású médium szabad alkalmazása, valamint bármilyen (alkotói, előadói vagy receptív) módon emanáló, nyílt szerkezeti kód. Másfelől formai kísérleteivel új, fogékony „szépészeti” mércék kidolgozására törekszik, ami interdiszciplináris esztétikai hozzáállást feltételez. Ennek alapját a fenomenológia, a strukturalizmus és a szemiotika egységes mezeje képezi, figyelembe véve a művészetfilozófiát, a pszichológiát és a logikát. Pashu alkotói személyisége igyekszik kiaknázni minden kísérleti lehetőséget a komponálás, a művészet (de főleg irodalom), a karmesteri munka és esztétika területén. Ilyen művészi tevékenység csak több médium jegyében realizálható: az egymásba szövődő médiumok értéke az elszigetelten, a konkrét partikularitás szintjén vizsgált kreatív individualitás értékétől függ.

„Malevicset nem lehet és nem szabad kikerülni. Minimalista festészetének zenéje van. Meghatározó volt Cage, Xenakis, Luigi Nono, Conlon Nancarrow kompozícióiban. Fekete? Fehér? Fehérfekete. Hangos? Halk? Halkhangos. Miért fontos ez? Nehéz meghatározni, nem lehet berámázni. Ütött, mint az istennyila. Bog i batina!⁴ Zsigerileg hat, ha nézed, ha hallod, nem is tudod, mi történik veled. Vagy fenntartások nélkül elfogadod, vagy véged. Végül halott leszel és fehér, mint Živojin filmjében⁵ a főszereplő. Gyorsan elhagy az élet szívérványa, kifehéredsz, mint a mésszel leöntött hekatombák, azután megfeketedsz, lassan lefoszlik a hús, és megint fehér leszel, a csontjaid [...] Energia, jövő, lehetőség a művészet, és a világ sötét napszemüvegen át való szemlélésére, látására” – mondta a szabadkai Népszínház klubjában, kora reggel, holtfáradtan. Pashu szavai mint a holnap kihunyó Nap fénye, örökké ÉG/NI fognak.

3 Fiatall szerb minimalista zeneszerzők csoportja: Milimir Drašković, Miodrag Lazarov Pashu, Miroslav Savić és Vladimir Tošić (Belgrád, 1976–82).

4 Bog i batina: Isten és botütés (szerb népi mondás).

5 *Kad budem mrtav i beo* (Mikor halott és fehér leszek), rendezte: Živojin Pavlović, 1967.

Pashu

Freiburg 1983

[két részlet]

Ülök.

Könnyedén végigsimítom a bőröm.

A hasamon.

Nincs remény, hogy bármi is megváltozna.
Egyes szám első személyben gondolkozom,
gondolkozom és traktátust írok. A neurózisról.
Mondhatni, neurotikus költészetet.

Azt akarom mondani:

Ülök.

Végigsimítok könnyedén a bőrömön.

A hasamon.

Így kezdődik az első nap.

Várom, de valójában állok.

Állok, de valójában járok.

Járok, de már futok.

Futok, de valójában sétálok.

Sétálok, de már állok.

Állok, de valójában várok.

Várom, hogy elérkezzen az én órám, az én percem, az én fényes napom.

Ma Turangalilába utaztam.

Újságokat olvasok, forgatom a szavakat, összeállítom szótáramat, a szemantikát és a kódot.

Ma Turangalilába utaztam.

Az OPUS 4 csoport Malevics-keresztje (Belgrád, 1981)

Azonossá tettem arcomat valaki mással.
Én tehát nem valami másról beszélek,
hanem valaki arcáról - az is lehetséges, hogy az enyém.
Ezért:

Ülök.
Könnyedén végigsimítom a bőröm.
A hasamon.

Közönséges, igen romlatlan történet.
Egyszerű ember.
Lehetséges, hogy részeg.
Botorkál körbe-körbe - fehér fal, vörös festék, fáradtság, függöny és fájdalom.

Jellegzetes fehér szín.
Belekapaszkodik a lábszárába, a székbe, az asztalba.
Belenéz a tükörbe és látja önmagát, amint:

Ül.
Könnyedén végigsimít a bőrén.
A hasán.

Lehetséges, azonban, a következő viszonylat is:

Kiegyenesedni. Lenni halott és fehér.
Mellette állani.
Várni a lehetetlent.
Várni és érett lenni.
Középkorú, szikár, kemény és erős.
Szilikonos erejű.

Árnyalatnyi, azonban, a különbség közöttük:

Ülök.
Könnyedén végigsimítom a bőröm.
A hasamon.

És:

Ülök.
Könnyedén végigsimítom a bőröm. És.
A hasamon.

Egyszerű, romlatlan történet.
Mély meghajlás, szék, tűz, ribizli és asztal.
Látom. Megszorította a kezével azt a helyet. Látom.
Nagyon jó. Nagyon jól megrendezett jelenet.

Szerencsés legények,
szerencsés család,
szerencsés emberek,
szerencsés fa,
árnyékok, zöltség, tél és hó.

Konstatálom:

Pont. Szép. Fogom ezért a csomagom, a hátamra veszem,
felerősítem és nekivágok a távoli, gyanús dolognak.

Időközben, visszatérek, elgondolkozom. És:

Leülök.

Könnyedén végigsimítom a bőröm. És.
A hasamon.

Szavak nélkül. Írásjelek nélkül.
Meggondolom, kihez intéződik ez.
Sok szövegelés nélkül. Tétovázás nélkül. Névtelenül.
Fehér fal. Fehér ajtó.
Fehér látvány. Amikor valaki halott és fehér.
Fehérség. Tiszta, romlatlan rend.

Elveszítettem a fonalat. Elkezdtem összevissza írni.
Kezdem, ezért, előlről:

Ülök.

Könnyedén végigsimítom a bőröm.
A hasamon.

Átélni nyolc napot.

Mondjuk: Toulouse Lautreckel, Modriannal, Bélával
(én nem tudom, ki ez - de léteznie kell
valakinek, aki egyáltalában nem fontos, és aki:

Ül. Könnyedén végigsimít a bőrén. És.
A hasán.)

Nagyon lassan célozza meg azt a helyet.
Nagyon lassan fordítja el.
Végül is, nincs megeleégedve.
Ezért fut még egy kört az épület körül,
elviszi a lendület, téglát
(maltert, vasat és sót) elegyít, belép
a telefonfülkébe, és azt mondja:

Halló!

Ülök.

Könnyedén végigsimítom a bőröm. És.

A hasamon.

Rendkívül fontos, meglepően fontos dolog. Tessék, így,
közönségesen:

Ülök.

Könnyedén végigsimítom a bőröm. És.

A hasamon.

Tarts lépést, hiszen te húsevő vagy, őz,
valaki végzete, vidéke, bor vagy só -

- Mandić Miroslav, vagy egy ember, akit nem ismersz.

Ember, aki:

Ül.

Könnyedén végigsimít a bőrén.

A hasán.

Ember, aki eszik. Aki közlekedik. Aki el akar menni.

Beszáll, ezért a kocsiban beindítja a motort, tapossa a pedált,
megfordul - és nekivágódik egy fatörzsnek.

Valaki megrendezte neki a játékot.

Talán a cipője?

Talán az anyja? Talán. Ezért -

Felkel most és megy, hajtja a dolgát, fut, repül,
szalmaszálla kapaszkodik, gyűlöl, tenyerével befedi az asztalt, becézi
(a széket is), és azt mondja:

Ülök.

Könnyedén végigsimítom a bőröm. És.

A hasamon.

Semmi.

Nincs felelet. Csak hallgass (mindenki hallgat, mindenki hallgatag).

Ő - hajtja a dolgát (a szépség bármiféle képzeete nélkül),

körforgás nélkül és pénz nélkül,

csak ül, csak néz, vár és

rendszeresen elvégzi a reggeli tornát.

[..]

Nesze neked. Tessék. Csak folytasd.

Mint: én.

Mint: ők.

Mint: Ön.

Mint: ön.

Mint: egyenes lenni, sovány

ékesszóló,

nemes és szeretni a szeretést.

Valahány egyforma.

Lépés hátrafelé.

Selyemkendő. Fátyol.

Alkonyat. Szépség sugárútja. Mindenmindegyek.

Intellektualizálások. Szárazságok. Milyenségek.

Csak folyók sorjázása.

Számok sora.

Sűrű, sziklás folyómeder.

Felkapaszkodom rá.

Engedem elmenni.

Magabiztosan. Énekelek.

Verekszek. Kiabálok.

Állok. Bemegyek és kijövök.

Hajtom a jószágot leölni.

Gyűlölöm. Szeretem.

Hiszek neki. Kikaparom a szemét. Megtépázom a szemöldökét.

Sejtem, hogy ez nem helyes.

Menekülök.

Újból menekülök.

Bezárkózom a szobába.

Sírok és falba verem a fejem.

Várom, hogy megérkezzen Freud.

Várom, hogy megérkezzen Freud.

Várom, hogy megérkezzen Freud.

Várom, hogy megérkezzen Freud.

Várom, hogy megérkezzen Freud.

Várom, hogy megérkezzen Freud.

Várom, hogy megérkezzen Freud.

Várom, hogy megérkezzen Freud.

Várom, hogy megérkezzen Freud.

Várom, hogy megérkezzen Freud.

Az időig:

Ülök.

Könnyedén végigsimítom a bőröm. És.

A hasamon.

Íme, így.

Békés vagyok.

Halott, fehér és kék.

Mondom:

Itt leszek.

Csak kicsit több időre van szükségem.

(Fordította: Triceps)

KÓHALMI PÉTER

Emlékezés, felejtés, megtisztulás

*Erdély Miklós: Réginé I. és Réginé II.**

Erdély Miklós idén éppen 90 éve, 1928-ban született, és 1986-ban hunyt el. Ahogy időben távolodunk életművének zárásától, mind élesebben rajzolódik ki, hogy tevékenysége és szerepe a magyar avantgárd kultúrában – a jól kitapintható különbségek ellenére is – csupán Kassák Lajoséhoz mérhető. Ahogy az is egyre inkább látszódik, hogy életművének jelentősége túlmutat a számára adott téridő-koordinátákon. Helyét leginkább a kelet-európai régió egyik legfontosabb alkotójaként, mi több, azon is túllendülve s némileg más szemléletet felvéve, a globális tendenciák áramlataiból kiemelkedő legjelentősebb és legjellegzetesebb alkotók között találhatjuk meg. Valahol Tadeusz Kantor, Marcel Duchamp és Joseph Beuys társaságában.

Erdély Miklós vibráló intenzitású alkotásai intellektuális izgalmat gerjesztenek. Ha kategóriák szerint szeretnénk csoportosítani, azt mondhatnánk, hogy konceptuális indíttatású, filozofikus, nehéz gondolatokat maga előtt hajtó művészet az övé, szemben a 20. század másik vonulatával, az érzéki művészettel, amit Duchamp retinális, azaz elsősorban a szemre, az ideghártyára és a receptorsejtekre ható művészetnek nevez. Helyzetünk azonban közel sem olyan egyszerű Erdély életművének besorolásakor, hogy egyetlen tömör mondatban leírható legyen. Ugyanis a legtöbb művével komoly feladat elé állít bennünket. Alkotásaiban határozott mozdulatokkal fordítja ki a jól bejáratott, rutinszerűen használt kifejezési formákat és megcsontosodott gondolkodási sémákat, hogy a kötöttségek fellazításával az új, a még ismeretlen számára készítsen elő terepet. Ez a bármifajta hierarchiából kivezető út az, ami miatt alkotásai utólag igazán kiemelkedőnek bizonyulhatnak. Legyen szó költészetéről, filozofikus esszéről, előadásról, tézissorról, hangjátékról, akcióművészetéről, filmről, fotóról, indigórajzról, anyagkollázsról, installációról vagy environmentről. Nincs ez másként az alkotásai sorában különös helyet foglaló festészettel, így a *Réginé I.* (1984) és *Réginé II.* (1985) című festményeivel sem.

Jelen írás fókuszában e két festmény értelmezése áll. Első lépésként Erdély Miklós festészeti törekvéseit ágyazom be az oeuvre egészébe, majd rátérek a festmények szorosabb interpretációjára, hogy végül ezeken keresztül nyithassak – ha csak résnyi rálátást is – az életmű háttérében formálódó gondolat-univerzumra.

Ha Erdély Miklós élete utolsó éveiben kibontakozó festészetének közvetlen előzményeit keressük, akkor a hetvenes-nyolcvanas évek fordulóján kell megállnunk. Ám ahhoz, hogy teljesebb képet kapjunk, jól

* Jelen tanulmány az MTA Prémium Posztdoktori Kutatói Programjának keretében készült. Ezúton is szeretnék mindenért köszönetet mondani Sir Claude Gustónak, Neked.

tesszük, ha pályája kezdetéig visszanyúlunk, mikor is a festészet számára még igencsak „távoli tevékenységnek” tűnt. Magyarországon az 1960-as évek derekán kapott új erőre az avantgárd művészet az ekkor megjelenő pop arttal, az első happeningekkel, a fluxussal, s ekkor kezdtek terjedni a konceptualizmus első impulzusai is, mely csakhamar, már az 1970-es évek elejére az avantgárd egyik meghatározó irányzatává nőtte ki magát. Ez az időszak egybeesik Erdély színre lépésének és növekvő befolyásának éveivel. Szinte az első megjelenésétől kezdve megkerülhetetlenné tették őt a hirtelen tágulni képes erőtől feszülő, gondolkodásra készítő artefaktumai; eredeti, szokatlan szemlélete és markáns habitusa. Fluidumszerű törekvései azonban a szűken értelmezett analitikus konceptualizmus terrénumánál szinte mindig jóval nagyobb terepen mozogtak: ha gondolatai a művészet belügyeinek elméleti problémái körül forogtak, hirtelen irányváltásaival akkor is a lehető legtágabb perspektívát nyitották meg, mely csupán az egyik vetülete törekvéseinek. Az 1970-es évek derekától a konceptualizmussal szemben mind erősebben jelentkező aggálya, hogy túlzottan lemondott az érzékiségről. A Peternák Miklóssal való beszélgetése alapján egészen pontosan 1976-ra tehető, amikor ahogy mondja, a nagyobb hangsúlyt a gondolatiságról már a vizualitásra helyezte.¹ 1981-ben az ELTE Esztétika Tanszékén elhangzott *Optimista előadás*ban pedig úgy fogalmazott: „Nem akarok kitérni a koncept artra, mert szerintem az egy levitézlett időszak – ahol a levitézlettsége alatt semmi pejoratívát nem értek –, ez már elmúlt, mégpedig azért, mert túlságosan lemondott az érzéki, a közvetlen, a totális hatásról, amit a kommunikációban a művészet mindig is igénybe vett. A művészet újra a vizuális és az érzéki hatásokat keresi.”² Közben láthatjuk, amint Erdély az „ortodox” konceptuális művészettől, annak antiformalizmusától és antieszétizmusától végképp eltávolodva újabb mediális kísérletezésekbe lendül. Láthatjuk, amint gondolatai egyre inkább megfoghatóvá, élményszerűvé, érzékivé válnak, s amint élete utolsó éveiben még az addig elutasított „egyszerű és báva” festészetéhez is megérkezik – persze a vibráló gondolati indítást nem hagyja el.

Erdély Miklós festészete szervesen kötődik művészetpedagógiai tevékenységének harmadik szakaszához, a kreativitási, illetve a fantáziafejlesztő gyakorlatokat követő INDIGO (INterDISzciplináris GONDolkodás) csoporthoz – mely előbb kollektíven, majd önállóan alkotó, ám munkáikban az együtt-gondolkodás dinamikáját mindig színre vivő közösségként jelentkezett. Többek közt olyan, a pályájuk elején lévő fiatalok alkottak itt közösséget és műveket, mint Ambrus Erzsébet, Berényi Péter, Berényi Zsuzsa, Bíró Dániel, Bori Bálint, Böröcz András, Enyedi Ildikó, Erdély Dániel, Fazekas György, Futó Péter, Korényi Kinga, Lábás Zoltán, Mikesi Eszter, Mújdricza Péter, Nemesi Tivadar, Peternák Miklós, Révész László László, Sugár János, Szirtes János és Varga Mária. Erdély és az INDIGO csoport már a legelső, 1978 novemberében megtartott vitájuk és bemutatójuk témájául a *Szén és szénrajz*ot választották. A közös (szét)defináló munkát, a képzőművészet hagyományos területeinek és fogalmainak újragondolását pedig olyan kiállításokkal folytatták, mint a *Festmény* (1979. március) vagy az *Akvarell* (1980. november). A *Festmény* című kiállításuk metaforikus installációról Beke László a következőket írja: „Míg az absztrakció utáni irányzatok többsége materializálni

1 PETERNÁK Miklós, *Beszélgetés Erdély Miklóssal 1983 tavaszán*, Árgus 1991/5. 80.

2 ERDÉLY Miklós, *Optimista előadás* = Uő., *Művészeti írások (Válogatott művészetelméleti tanulmányok I.)*, szerk. PETERNÁK Miklós, Képzőművészeti, Budapest, 1991, 147.

próbálja a festészetet, az Indigo példázata nyitva hagyja a kérdést.”³ Sugár János pedig az egy évvel későbbi témaválasztásukra, az *Akvarellre* emlékszik úgy, hogy – nem mellékesen az új festészet terjedésének idején – egészen egyszerűen abból a kérdésből indultak ki, mi lenne a művészeti életben a „legcikibb” megnyilvánulás.⁴ Amihez hozzátehetjük, hogy Erdély, szintúgy az *Akvarell* kiállítás kapcsán, még 1982-ben is úgy fogalmazott: „Szerintem az, hogy [valaki] éppen ecsettel fest, ma már semmivel sem indokolható. Pláne, hogy egy olyan nem éppen gusztusos anyaggal dolgozik, mint amilyen a festék. Ez a ténykedés nekem abszolúte nevetségesnek tűnik. Olyan, mint egy régi mánia, egy régi mesterség.”⁵ A festészetéről pedig mint „egyszerű és báva dologról” két évvel később, 1984-ben beszélt, mikorra azonban már kialakította saját, jellegzetes viszonyát a festészetrel, mikor a konfrontáció pedzegetésén túl már nagyon is festett. Festett, csak éppen másként, mint festészetének tágabb kontextusa, a Hegyi Lóránd által meghonosított új szenzibilítási-teóriához sorolt alkotók, jelesen az új festészet képviselői. Kiegészítések között egyensúlyozva valahogy úgy fogalmazhatunk, hogy Erdélynél is megjelent egyfajta törekvés az új érzékenységre, ám ő semmiképp sem talált vissza a festészethez – és nem is a festészet expresszív indíttatású talajához –, hanem egészen organikus módon, mintegy gondolatait és módszereit, a vászonnal való találkozásban is alkotássá formálva, eljutott oda.⁶

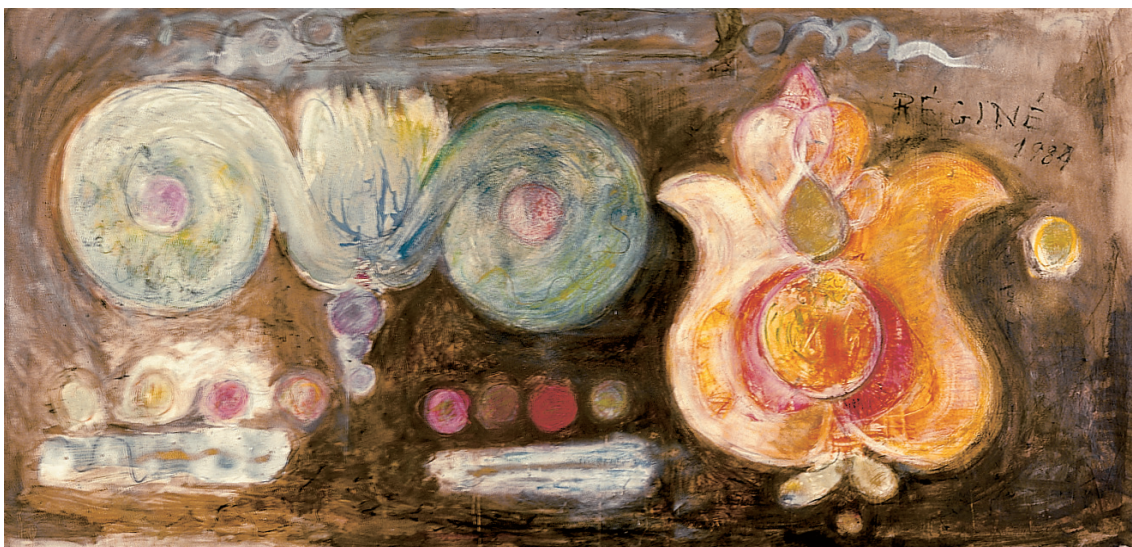
3 BEKE László, *Súly és Festmény = Indigo* [a csoport 1977-1981 közötti kiállításainak katalógusa], szerk. ERDÉLY Dániel – NEMESI Tivadar, Magyar Iparművészeti Főiskola, Budapest, 1981, 22.

4 SUGÁR János visszaemlékezéséről lásd HORNÝIK Sándor – SZÓKE Annamária, *Akvarell (1980. november) = Kreativitási gyakorlatok, FAFEJ, INDIGO. Erdély Miklós művészetpedagógiai tevékenysége 1975-1986*, szerk. HORNÝIK Sándor – SZÓKE Annamária, MTA Művészettörténeti Kutatóintézet – Gondolat – 2B Alapítvány – Erdély Miklós Alapítvány, Budapest, 2008, 295.

5 CSAPÓ György, *Közelképek. Beszélgetések*, Képzőművészeti, Budapest, 1983, 59.

6 A Kossuth Klubban 1984-ben végrehajtott *Demokratikus festmény* című akciója során egy túllfátyol alól provokálta a reflektorral megvilágított közönséget és persze önmagát: az őt mindig is különösképpen foglalkoztató hiba és véletlen helyett a kollektív, demokratikus döntések előre nem látható irányaira reagálva festette meg képét, minden mozdulatát ellen- és megszavaztatva a jelenlévőkkel. Felvezetésként az akció tétjéről a következőket mondta: „Nagyon meglep engem az, hogy az emberek itt a saját bőrüket, nemcsak a bőrüket, de értékes szerveiket vitték a vásárra az utóbbi évtizedben az akcióművészet alkalmával, ami egy irgalmatlanul erős dolog. És ehhez képest, hogy tud ezzel újra versenyképes izgalmat kelteni az a képtelenül egyszerű és báva dolog, hogy valaki vászonra olajfestéket ken. Mert az utóbbi években ez történt. A művészettörténeti hányódás, a változás iránti igény lehet-e annyira erős, hogy egy ennyire erős és direkt dolgot mint az akcióművészet, el tud halványítani néhány vászon? Ez nagyon foglalkoztat. Ezzel a mai akcióval éppen ezt a kérdést akarom irritálni.” ERDÉLY Miklós, *Demokratikus festmény* = Uó., *Művészeti íráások*, 171-172.

Erdély, miután elkészült a festménnyel, miután vásárra vitte, ha nem is a bőrét, de az ötletét, úgy értékelte az akciót, hogy hiába várta, mégsem történt igazán váratlan dolog. Hiába ült szemben a meghívottakkal, nem történt semmi olyan, amit nem lehetett volna előre látni. Nem volt senki, aki egyenrangú partnerként érdemben ellentmondott volna neki, senki, aki szemben állva/ülve az ötlettel alapvetően megkérdőjelezte volna az egész történetét. Esetleg Hegyi Lóránd volt az, aki művészettörténeti megfontolások felé terelte volna az akciót – és annak lenyomatát,

Erdély Miklós: *Réginé I.*, 1984, vászon, spray, bitumen, kréta, 156×300 cm (fotó: Lugosi Lugo László)

Az INDIGO csoport 1982-1983-ban tartott egy meglehetősen hosszú, közel egyéves rajzkurzust a Szépművészeti Múzeumban, amely már egészen közvetlenül összefüggött Erdély jellegzetes, ekkorra kikristályosodott munkamódszerével. Azzal a metódussal, hogy tevékenysége sose legyen túlzottan célirányos, hogy a folyamatot bármikor megszakítva, mindig képes legyen újként, véletlenként, éppen most talált tárgyként szemlélni az előtte lévőt; s hogy végül a kész műben az alkotó és az alkotás kétirányú viszonyának, párbeszédének története tükröződjön. A kurzust záró kiállításon a következő gépelt leírás szerepelt Erdély *Elkínzott rajza* mellé helyezve: „A folyamat apró, kalligrafikus mozdulatokkal indult, grafitspirálok és kuszán futó színes ecsetvonalak könnyed grafikai hatását keresve. A feladat által felkönnyített felelősséggel végzett tevékenység nem vezetett egyértelmű eredményre, így megkezdődött a korrekciók végelemláthatatlan sora. [...] egy bántóan piros tinta virított a papíron, helyenként elpiszkolódva, máshol primér vadságával szinte kiáltott a papírkosár, a végleges megsemmisülés után. Azonban gyűrése, újra munkába fogása, mosása és továbbpiszkolása kezdte a papír teherbírásának, »mártírumának« szépségét kirajzolni, míg végül a tinta is szeliden ráfakult.”⁷ Az *Elkínzott rajz*, ahogy Erdély az 1980-as évekbeli rajzainak és festményeinek többsége, narratív kép: a színek, a vonalak viszonyai, a rajzok, a festmények keletkezésének történetén vezetnek végig. Az egymást ellensúlyozó foltok, a javítások, a dörzsölések, az elfolytatások, az ellenpontjukkal felerősített vagy éppen szétmaszatolt tendenciák történetté állnak össze, a képek létrejöttének a tisztaság felé törekvő gondolati ívévé. A színek, a vonalak formálódó viszonyai támogatják a képeken előkerülő szimbólumok, matematikai

a festményt -, de valahogy neki sem volt elég hangja hozzá. Egyébként ő még csak nem is Erdéllyel szemben foglalt helyet, hanem mellette ült, biztonságban, a tüllfátyol alatt.

7 Az INDIGO csoport rajzkurzusának kiállítása, Szépművészeti Múzeum, Budapest, 1983. május 20. - június 12.

jelek, geometriai ábrák vagy éppen népművészeti motívumok jelrendszerből kivezető útját, a jelek szokásrendből való kiszabadulását és a gondolatok textúrába átfordulását.

Már közeledve a két festményhez, 1982-ben, csupán két évvel a *Réginé I.*, illetve hárommal a *Réginé II.* megszületése előtt Erdély, Sebők Zoltánnal beszélgetve – a *Kontextus I.*⁸ és a *Szent vonal*⁹ című munkáitól, a legegyszerűbb nyomhagyás mágikus gesztusától, a grafitnak a tiszta, fehér papírlappal való érintkezésétől indítva – a következőket mondja: „esztétikai értéke csak annak van, ami csúnya is lehet. A népművészetet is azért nem szeretem, mert soha nem találtam még mondjuk egy csúnya korsót. Ezért ki is írtam egyszer, hogy három dologtól kell tartózkodnia a művésznek: a gyerekrajzoktól, a népművészettől és a régi fényképektől. Ezek mind automatikusan szépek. Az avantgardistának ettől el kell határolnia magát.”¹⁰ Adódik tehát a kérdés: ha Erdély Miklóst avantgardistának véljük – márpedig Erdély Miklós a nem avantgárd ellentéte –, akkor mégis miért festette meg a folklorisztikus motívumokat felelevenítő *Réginé I.*-et, s ráadásul miért készítette el egy évvel később annak hasonlóan nagyméretű párját, a *Réginé II.*-t is? Avagy mit láthatunk egyáltalán ezeken a képeken? Tényleg csupán népies, „automatikusan szép” motívumokat? A kérdésekre adható válaszainkat természetesen magukban a festményekben találjuk meg. A festményekben mint az egyensúlyozó viszonyok és formálódó gondolatok lenyomataiban, a festményekben mint önmaguk létrejöttének történetében.

Erdély Miklós 1984-ben festette meg végleges címén *Réginé I.*-ként ismert festményét, amelynek első címváltozata feltehetően a *Déryné* volt – egy félrehallott népdalfoszlány nyomán –, azonban a csupán anekdotaként fennmaradt címváltozaton, a festmény egyetlen alkalommal sem volt kiállítva. Először a *Plánium '84* művészeti fesztiválon volt látható, ahol viszont nem *Déryné*, de nem is *Réginé*, hanem *In memoriam Réginé* címen szerepelt.¹¹ A három ismert címváltozat közül pedig éppen ez a leginkább megfogható. Ez nyitja meg számunkra kétszeresen is az utat az emlékezés rétegei felé: az egyszer volt, de már nevében is általános régi asszony és a régvolt asszony által képviselt kultúra felé. Amihez viszont azt is feltétlenül hozzá kell fűznünk, hogy még ez a cím is csupán kezdeti kapaszkodó gyanánt segítheti szemlélődésünket. Az *In memoriam Réginé* kezdetben megvilágítja a festményt, gondolati atmoszférába burkolja, csakhogy a kép egymásra rakódó festék-, emlék- és jelentésrétegei szelíden mozgásba lendülnek, a cím felé fordulnak, s kimozdítják az „in memoriam”, az „emlékezetül”, az „emlékezetére”, de még az „emlékezés” jelentéseit is azok jól tagolt, közérthető használatából. A festmény nem csupán mozgásba hozza az emlékezés folyamatát: az emlékezés különböző, egymástól eltérő regisztereit textúrába fordítva egyetlen összefüggő állapottá sűríti. A festményt nézve végül oda érkezünk meg, ahol együtt, egymástól elválaszthatatlanul kavarg az emlékezés személyes jellege a népművészet kollektivitásával és anonimitásával. Oda, ahol a festmény mint az egymástól finoman eltérő rétegeket felszínre hozó emlékezés folyamatának lenyomata elválaszthatatlan a szájról szájra terjedő, apró eltérések emlékezetláncává felfűző

8 Először kiállítva: *Rajz / Drawing*, Pécsi Galéria, Pécs, 1980. március 9–31.

9 Először kiállítva: *Vonal / Line / Linie / Ligne*, Pécsi Galéria, Pécs, 1981. április 26. – május 17.

10 SEBŐK Zoltán, *Új misztika felé. Beszélgetés Erdély Miklóssal*, Híd 1982/3., 374.

11 *Plánium '84*, Almássy téri Úttörő és Ifjúsági Ház, Budapest, 1984. november 9–14. Ezúton is köszönöm Erdély Dánielnek és Erdély Györgynek, hogy hozzájárultak a képek közléséhez.

népművészet, változási mechanizmusának modellezésétől, s valahová oda, ahol a folklorisztikus elemek együtt vibrálnak a felszakadó fájdalomtól sem mentes iróniával.

A festmény barnás, bitumenes, földszerű háttéréből, mint az emlékezet mélyéből népies motívumok emlékképfoszálányai szöknek elő. Egymást támogatva és ritmizálva lépnek a felszínre, formálódnak és színesednek az emlék- és festéknymok egymásra rakódó rétegei. A múlt mélyéből két nagyobb minta emelkedik ki: balra egy zöldes-kékes, egyszerre két irányba tekeredő; mellette jobbra pedig egy pirosas-narancsos, tulipán-szerű, melyek leginkább férfi és női motívumokra hasonlítanak. A két forma egyensúlyra törekvő viszonyát játékosan kibomló – felerősített, javított vagy éppen újabb rétegekkel elfedett – vékonyabb és vastagabb hullámok, korongok és pöttyök támogatják, akárha hímzés, paszomány, pitykék vagy az emlékek közt szétszóródott, majd végül saját helyüket megtalált színes gyöngyök lennének. Fent középen, a háttérből épp csak kiemelkedve táblaszerű forma áll, füstszerűen elillanó cirádák közt kínálva helyet a képet létrehozó szerző nevének. A festmény első változatán ez a tábla még üresen állt, talán egyszerre utalva a népművészet anonimitására és a motívumokba zárt menyecskék, hetyke legények utolérhetetlen emlékeké válására. A „névtábláról” leszorulva, a sarokban olvashatjuk a festmény címét és dátumát: *RÉGINÉ 1984*, melyet mintha az emlékezet egy másik síkján, a képet már leletként megtaláló archivista festett volna rá, a nevében is általános szerző és az alkotás keletkezési ideje gyanánt – reflektálva saját munkájára, a múltba vesző kollektivitást mégis feldaraboló, majd felcímkéző és fakkokba rendező tevékenységének kimeríthetetlen paradoxonára.

A festményen nem népi, de nem is csupán népies motívumokat látunk: a funkcióját és terét veszített népi hagyomány halott szimbólumai kiszakadnak jelentéseikből, s új étellel telnek meg, elevenségükre, éppen-most formálódásukra irányítva a tekintetet. Elevenségük azonban már nem a népi hagyomány eleven formálódása, hanem az emlékezet kiáradása, melyhez megkerülhetetlenül hozzátartozik az ironikus viszony is. Hogy az iróniát egészen biztosan lássuk, a *Plánium '84* fesztiválon Erdély a fogyasztói társadalom friss eszközét, egy fényújságot helyezett a festmény első változata alá, melyen mint reklámok, vörös betűkkel nótatördékek futottak végig; a folklór nagyvárosi visszfényeként hirdette a letűnt menyecskék és legények nippszerű, mázzal bevont, ám kiüresedett toposzát: „Piros a ruhája / Piros babos leszek a babája / Ide láss és oda nézz / Szép lesz a magyar név / Piros Piros Barna kislány / Lesz sok [...] mi nem volt még talán tán / Ide nézz és oda láss / Ropogós a rokolyád / Szép a [...] / Piros.”¹² A villanyújságot azonban nem-

12 Erdély még három, nagyjából ekkori munkájához használt villanyújságot: 1984-ben a bécsi Museum des 20. Jahrhunderts-ben megrendezett *Orwell* kiállításon bemutatott *Hadítitok* című installációjában – amely némileg egyszerűsített formában, de még szintúgy ebben az évben az Ernst Múzeumban is látható volt a *Frissen festve* címen. A *magyar festészet új hulláma* című kiállításon –, 1985-ben a Városligeti Műjépgályán, a Műcsarnok által szervezett *Hanglemez* című rendezvényen bemutatott akciója keretül felépített installációban, valamint az 1985-ben forgatott *Tavaszi kivégzés* című filmben, ahol is a panaszirodán éppen a kivégzés dátumának kiírása előtt romlik el a kijelző. A villanyújság használatának írott, ironizáló kontextusaként pedig érdemes elolvasnunk legalább néhány sort *A filmzés késői fiatalsága (Az underground filmmozgalom kialakulásának társadalmi háttere)* című tanulmányából: „Mindenképpen másképpen kell elkészíteni azt a kommersz filmet, amelyet egyszeri használatra szántak, akár egy papírzsebkendőt, mint az olyan autonóm művészi igényű alkotást, ami osztozni kíván a tradicionális műfajok örökérvényűségével. Joggal jelentheti ki Stan Brakhage: »Az én filmjeimet egyszer

csak az ironikus felhangok felerősítésének gesztusaként láthatjuk: más irányból közelítve hozzá fájoan személyes irányba tereli tovább a fiatal korban elsajátított motívumok felidézését. Egészen másként olvasuk a piros betűkkel ismétlődő nótafoszlányokat, a „Piros Piros Barna kislányt” és a „szép lesz a magyar név” sorokat, de másként látjuk a kép pirosát, bitumennel kavargó barnáját, valamint a nemzeti trikolor népies motívumokba oldott fehérjét és zöldjét is, ha a semmibe vesző „névtáblára” később felírt „Anna” elnyújtott, csak közlelől kivethető feliratát olvassuk. Persze ha ismerjük Varga Anna, Panni, a tollfosztó lány történetét, aki Erdély ifjúkorában a csillagos házuk alagsorában dolgozott, s akinek nyomán 1962-ben megírta a *Varga Anna dicsérete* című játékfilmtervet, melyet 1963-ban *Túlélni* címen tovább bővített. A filmtervek 1944–45-be, a megzavarodott történelembe vezetnek vissza; az ostoba, magabiztos erőszakhoz, az onnan szökni vágyók lemészárlásához, a menlevelek várásának izgalmaához és az iszonyaton is tiszta szemmel áttekintő falusi lány szerelemmé sűrűsödő rendíthetetlen jóságához.¹³

1985-ben festette meg Erdély Miklós a *Réginé II.* című festményét, amely végleges formáját 1986-ban öltő párjával együtt először az Óbuda Galériában megrendezett egyéni kiállításon volt látható – melyen azonban súlyosbodó betegsége miatt már nem lehetett jelen.¹⁴ A *Réginé II.* nem egyszerűen az előző kép másolata, de nem is az emlékezés egy üres vászonra legördülő folyamata, hanem a korábbi festmény felidézésének már a megtisztulás felé tartó lenyomata. Az emlékezés és felejtés egymást ritmizáló, egymásba gyűrűző kapcsolatának következő lépcsőfoka, s ezzel az emlékezés leképezésének teljessé váló, talán már a tiszta szépségben feloldódó dokumentuma. A festmények Erdély egymásba tekeredő gondolataiként vezetnek el bennünket egészen addig a határig, ahol a mindent, még önmagát is felfejteni próbáló gondolkodás végül fölöslegessé válhat, ahol a béklyóitól megszabadult emlékezés talán már átadhatja helyét a színek és formák egymást támogató, közvetlenül előttünk, a szépségben kibomló viszonyának.

A két festmény együtt nyitja meg és vezeti át az érzékiségbe Erdély életművének gondolat-univerzumát. A megismerés alapvető kérdéseit feszegető duplikáció az eredeti és a másolat, az azonosság és a különbség, az ismétlés és az identitás problémaköréhez kapcsolódik, melyekhez rendre visszatér az 1970-es évek elejétől; az egymásba fonódó kérdéseket újabb és újabb gondolathalmazokkal átfoglalmazva, s egyszerűsmind különböző médiumokat mozgásba hozva. A *Réginé I.* és a *Réginé II.* ennek a komplex gondolatkörnek a kései hajtásaként vizsgálja, és dokumentálja nem csupán az emlékezés folyamatát, de az idea és

megnézni olyan, mint Ezra Pound egyik Cantóját villanyújságon végigolvasni.«”. ERDÉLY Miklós, *A filmezés késői fiatalsága. (Az underground filmmozgalom kialakulásának társadalmi háttere)*. = ERDÉLY Miklós, *A filmről (Filmelméleti írások, forgatókönyvek, filmtervek, kritikák)*. Válogatott írások II., szerk. BEKE László – SZÖKE Anna-mária, összeáll. PETERNÁK Miklós, Balassi – BAE Tartóshullám – Intermédia, Budapest, 1995, 177.

13 Néhány sor a *Varga Anna dicséretéből*: „Emléket állítani, akinek még nincs. [...] Valamint emléket állítani a lánynak, akinek nyitott szemű tisztasága, jóhiszeműsége oly rendíthetetlen, hogy oda tud nézni, ahol az iszonyat és a zavar támad [...]. Aki gondolkodás nélkül veti utána magát a vízbe fülő igazságnak, falusi kislány, maga magát igazsággá alakítva, természetes fölindulással, ősi szomjúsággal. Dicsérjük őt olyan áradóan, ahogy belőle árad az adakozás.” ERDÉLY Miklós, *Varga Anna dicsérete* = Uő., *A filmről*, 67–68. Lásd még ERDÉLY Miklós, *Túlélni* = Uő., *A filmről*, 80–87.

14 *Erdély Miklós kiállítása*, Óbuda Galéria, Zichy Kastély, Budapest, 1986. április 11. – május 5.

az érzékiség egymástól elválaszthatatlan, egymást kölcsönösen kibontó és alakító kapcsolatát is. A gondolkör az *Ismétléseleméleti tézisekből*, illetve az *Azonosításeleméleti vizsgálatokból* bomlik ki:

1. Ha ugyanolyan látok, azt gondolhatom, hogy ugyanazt látom.
2. Ha ugyanazt látom, azt gondolhatom, hogy más látok, ami ugyanolyan.
3. Ha ugyanazt megváltoztatva újra látom, nem tudhatom, hogy ugyanazt látom.
4. Ha más látok, azt gondolhatom, hogy ugyanazt látom megváltoztatva.
5. Ha valami megváltozott, arról akkor is azt gondolhatom, hogy ugyanaz, ha tökéletesen megváltozott.
6. Ha olyat látok, ami tökéletesen ugyanolyan, mint amit már láttam, akkor is gondolhatom, hogy más látok.
7. Csak abban az esetben nem gondolhatom, hogy más látok, ha ugyanazt folyamatosan látom.¹⁵

A festményeket nézve elgondolkodhatunk az ugyanaz és a nem ugyanaz, az ugyanolyan és a nem ugyanolyan közötti különbségeken, illetve az egymást fedő közös metszeteiken, de akár a szakaszosság és a folytonosság, a változás és az állandóság problémáján; az állandó változásán és a változás állandóságán. Ám leginkább azon a kérdésen: ha van hasonló és ugyanolyan, ha van másolás és ismétlés, akkor mi az, ami nem más, csupán önmaga - mi az, ami identikus, mi az, ami önazonos? A festmények között lévő hasonlóságok és különbségek sorozatát fürkészve pedig talán észre sem vesszük, de már a kérdéseinkre adható egyfajta válasz gyanánt nem is csak szemlélői vagyunk a képek tárgyának, az emlékezés ugyanazt és nem ugyanazt, de az identitást is egyben tartó folyamatának. Percepciónk elemi szintű tehetetlenségét, hasonlóan elemi rutinjainkkal elfedve talán fel sem tűnik számunkra, hogy nem két festmény részleteit pásztázzuk egyszerre. Hogy bármennyire is azt hisszük, nem két festményt hasonlítunk össze, hanem csak az egyik részleteit és a másik elménkben ragadt emlék-képeit.

Erdély Miklós életműve nem zárványszerűen önmagukban álló munkák sorozata, és nem is műegyedek lineárisan végigkövethető diszkrét rendszere. Inkább médiumok és gondolathalmazok többszöri átfogalmazása, kérdések és válaszok szimbiózisa, majd különválása. A szét-bővülő problémakörök elhagyása és újra-fellelése; a gondolatok hol előre, hol az életműben visszanyúló indáinak mindent behálózó tekeredése. A *Réginé I.* és *Réginé II.* festék- és emlékrétegei valahogy úgy kapcsolódnak egymáshoz, ahogy Altorjai

15 ERDÉLY Miklós, *Azonosításeleméleti vizsgálatok* = ERDÉLY Miklós, *Második kötet*, szerk. BEKE László - PETERNÁK Miklós és a Magyar Műhely szerkesztősége, Magyar Műhely, Párizs-Bécs-Budapest, 1991, 87. (1972-ben írta le Erdély a teória tézisekbe sűrített alapvetéseit, melyek először a *Szétfolyóiratban* jelentek meg, majd a hozzájuk tartozó fotó-triptichonokkal együtt 1973-ban mutatta be azokat az MTA Irodalomtudományi Intézetében rendezett *Ismétlődés, párhuzamosság, ritmus* című ülészakon, valamint 1974-ben Tihanyban, a *Kultúra és szemiotika* konferencia keretében rendezett tárlaton. Az MTA-n tartott ülészakra Szegedy-Maszák Mihály hívta meg Erdélyt, s ahogy felelevenítette ennek történetét, meggondolatlanságáért szigorúan figyelmeztették is. Ám nem csupán Erdély invitálásával, hanem az ülészak szerkesztett anyagával is problémák adódtak, így végül csak részben, és csak hét évvel később, 1980-ban jelenhetett meg a kötet, melyben Erdély tézisei és fotósorozatai Beke László tanulmányának jegyzeteiként helyet kaphattak. Lásd BEKE László, *Ismétlődés és ismétlés a képzőművészetben = Ismétlődés a művészetben [Opus Irodalomelméleti tanulmányok 5.]*, szerk. HORVÁTH Iván - VERES András, Akadémiai, Budapest, 1980, 160-176.)

Erdély Miklós: *Réginé II.*, 1985, vászon, spray, bitumen, kréta, 154×285 cm (fotó: Lugosi Lugo László)

Sándor, aki a kiállítása megnyitóján Erdély fülébe súgta a *Gyagyaista kiáltvány* mondatait. Ő már fennhangon ismételte el azokat,¹⁶ valahogy úgy, ahogy Erdély az *Időutazás* egyik képén, amikor saját fiatalkori önmagának fülébe súg – mert „Csak az képes magát alakítani, aki visszafordul és magára okként hat”¹⁷ –, valahogy úgy, ahogy az *Álommásolatok*ban a későbbi értelmezi a korábit, mígnem az álmok rekonstrukcióinak egymásra torlódó rétegei együtt mozognak,¹⁸ és valahogy úgy, ahogy a *Vonatút* képei-nek és zenéjének ismétlődésre épülő, „emlékező és jósoló” struktúrája egyszerre előlről és hátulról haladva bontja ki a Hatvanba tartó utazás tekerceit.¹⁹ És persze úgy, ahogy a Möbiusz- és slejfnifilmek ismétlődő

16 ERDÉLY Miklós, *Jegyzetek egy soha el nem készülő Gyagyaista kiáltványból* = Uő., *Művészeti írások*, 119-120. A kiáltvány Altorjai Sándor korai távozását követő posztumusz kiállításnak katalógusában jelent meg először: *Altorjai Sándor kiállítása*, szerk. BEKE László, Óbuda Galéria, [Budapest], 1979, 22. Lásd még *Altorjai Sándor (1933-1979)*, szerk. BEKE László - DÉKEI Krisztina, Múcsarnok, Első Magyar Látványtár - MTA Művészettörténeti Kutatóintézet, Budapest, 2003, 347. A kiáltvány 1971. március 8-án, a Mednyánszky-teremben elhangzott variánsának rekonstruált leiratát lásd <http://www.artpool.hu/Altorjai/sandor15.html>.)

17 ERDÉLY Miklós, *Idő-möbiusz* = Uő., *Művészeti írások*, 95. 1976-ban készítette el Erdély az *Időutazás* című fotó-montázs-sorozatát: az öt darabból álló sorozatban önmagáról és a családjáról készült régi képekbe másolta bele friss, erre a célra önmagáról készített fotóit (az István Király Múzeum tulajdona, először kiállítva: *Najnowsza Sztuka Wegierska*, Galeria Sztuki Najnowszej, Wrocław, 1976. április 20. – május 20.).

18 ERDÉLY Miklós, *Álommásolatok*, BBS, 1977 (standard kópia: BBS, 1978).

19 ERDÉLY Miklós, *Vonatút*, BBS, 1981 (standard kópia: BBS K-szekció, 1988).

képsorai önmagukkal lépnek montázsba, s ahogy egy indigótekerics finoman egymásra másolódó, majd a semmibe vesző rétegei – akár szintén az emlékezés organikus folyamatát modellálva²⁰ – a koncepció gondolatiságából átvezetnek bennünket a formálódó ábrák önérvényű ritmusába.

Erdély Miklós életművét utólag szemlélve vélhetjük úgy, hogy törekvéseinek íve összességében a „gondolat szépségétől” a „szépség gondolatisága” felé tart, s ezzel két, egymástól elkülönülő periódusra oszt-hatjuk pályáját. Azonban talán helyesebb, ha úgy látjuk, hogy pályavégi munkáiban a két megközelítés összeér, a két szemlélet egymásból merítkezik. A *Réginé I.* és *Réginé II.* festményein a semmibe átnyúló gondolatiság és a tiszta szépség között balanszírozva, kéz a kézben, egymáshoz simulva jár a „gondolat szépsége” és a „szépség gondolatisága”.²¹

NEM HIVATKOZOTT, TOVÁBBI FELHASZNÁLT IRODALOM

KURDY Fehér János, *Kamillába mártott vatta*, Tiszatáj, 1992. XLVI. évf. 5. sz.

PETERNÁK Miklós, *Erdély Miklós 1928–1986*, Magyar Építőművészet 1988/1.

PETERNÁK Miklós, *Hol kezdjem? Előbb...* Kiállítási katalógus, Óbuda Galéria, Zichy Kastély, 1986. április 11. – május 5. [Budapest]

PETERNÁK Miklós, *Képháromszög*, Ráció, Budapest, 2007.

SUGÁR János, *Emigráció a festészetbe. Erdély megvalósult és meg nem valósult művei*, Új Művészet 1999. március.

- 20 Az 1978-as varsói *I AM. International Artists Meeting* című performanszfesztiválon mutatta be Erdély az *Emlékezés-modellt*. Az egymást követő performanszok napi bontásán kívül állva, ám azokat mégis egyetlen gesztussal egybefogva hozta létre a fesztivál speciális dokumentációját: minden résztvevőt bevont saját indigó-akciójába. Egy papír-, indigótekericsre napról napra ráíratott az aktorokkal, mindennap annyit letekerve a hengerről, hogy a palástján már szerepeljenek az előző napok lenyomatai is. A fesztivál záróakciójaként minden művésszel aláíratta a közös tekercset, az egymásra rakódó, egymást fedő – egymást néhol zavaró, néhol ritmizáló –, és ami biztos, fokozatosan halványodó rétegekkel az együttlétet, és az együttlét elkopó emlékének folyamatát is modellálva. Erdély saját interpretációját lásd ERDÉLY Miklós, *Model pamieciow = Performance*, szerk. Grzegorz DZIAMSKI – Henryk GAJEWSKI – Jan St. WOJCIECHOWSKI, Młodzieżowa Agencja Wydawnicza, Warszawa, 1984, 143–144.
- 21 A kifejezéseket Erdély Miklós az *Egyenrangú interjú*-ban használja. A beszédsszituációban Beke Lászlóra vonatkoztatja, hogy ebben az időszakban – az interjú 1978-ban készült – a művészettörténész az elébe kerülő munkákkal a szépség gondolatiságának vizsgálata helyett a gondolatok szépségének követésére van rákényszerítve. Lásd ERDÉLY Miklós – BEKE László, *Egyenrangú interjú*, 1978. április 16. = *Hasbeszélő a gondolatban. A Tartóshullám antológiája (Jóvilág 3. – Cáva 4.)*, szerk. BEKE László – CSANÁDY Dániel – SZÓKE Annamária, Bölcsész Index, Budapest, 1987, 181–192.

Fotók: Berényi Zsuzsa

IDŐSZERŰ IDŐTLEN

*Bátai Sándor és Kalmár János kiállítása
Gaál Imre Galéria, Budapest, 2018. június 13. – július 22.*

Időszerűen időtlennek lenni, ez kétségtelenül minden alkotó örökös vágya. Ami ugyanakkor fordítottan is érvényes lehet: időtlenül időszerűnek lenni legalább akkora teljesítmény. A lényeg az állandóság, a megrendíthetetlenség, az örökös minőség elvének érvényesítése minden kis részletben, árnyalatban, mozzanatban. Időszerűnek lenni annyit jelent, mint tovább vinni a világot működtető ősi értékrendszert. A jelenkor nyelvén beszélni arról, ami univerzális mintaként a múltból fennmaradt, és az idők folyamán rendre újrafogalmazódik a történelem több évezredes távlatában. S azt is jelenti egyben, hogy a művész komolyan veszi azt, amit művel.

Bátai Sándor és Kalmár János felismerte egymásban azt a kölcsönös nemes szándékot, hogy a ma életérzésén át fogalmazzanak meg olyan erejű megnyilatkozásokat, amelyek a hagyományra nem ellenszenvvel vagy lekicsinylően tekintenek, hanem az egyedüli esélyt látják bennük újabb mérföldkövek – köztük

Bátai Sándor: Vonal, 2003
papíróntvény, fapácok, 90×45 cm

Kalmár János: Vertikális törekenység IV., 2017
cement, pigment, 278×51×46 cm

Bátai Sándor: Ósformák, 2009
papíróntvény, fapácok, 60×70 cm

saját mezsgyekaróik – tartós mélybe süllyesztésére. Munkáikban továbbá felismerték a párbeszéd lehetőségét, nem véelve azt, hogy a merőben más anyaghasználat és művészeti forma akadály lehetne az emberi-alkotói közeledésnek. Beszélgetéseik és ismerkedéseik során nemcsak felmerült egy közös kiállítás ötlete, hanem ki is kristályosodott számukra, a művek mely csoportjából kellene meríteniük ahhoz, hogy az egyéni viszonylatok összeérjenek, statuálva mindkettejük hitvallását.

Hitvallásuk Batai egyik képsorozatára, a *Princípiumokra* vezethető vissza, amely az alapokra utal, sőt annál továbbra, az ősök irányába mutat. Batai az enyészetnek átengedett sírköveken régi nyelvmintákat kutat, és nem is annyira az ősi üzenetek elsődleges konkrétumai izgatják, hanem pont a töredezettségükből, a részleges megsemmisülésükből előtörő másodlagos tartalmak a vonzóak számára: azok, amelyek inkább sejtetnek, mint amennyire tényszerűek. Megtehetné, hogy a roncsolt síremlék-töredékeket egy az egyben kisajátítja és beviszi a kiállítótérbe, ám merőben más eljárást alkalmaz: papírnyomatot készít a vésett, szöveges domborművekről. Számára a puha papírmassza a médium rangjára emelkedik, továbbítva és tartósítva az emlékek foszlányait, az elődeinkre utaló dokumentumszilánkokat. Az így létrejött képi-szöveges entitások fogalmi kiterjedései önmaguk létében adóttak, kilendülve a hétköznapiságból a magasabb szellemi szférák felé. Batai a művész szerepét nem téveszti össze a régész szerepkörével, őt elsősorban a látványban kitapintható esztétikum és az emberi emlékezet költői kiszögellése, továbbá a múlt tisztelete foglalkoztatja. Idézem egy régebbi írásomat: „A művek olyanok, mint maga a művészi alkat: finoman rezdülő lélek, sallangmentes formakultúra, a tér és az idő igaz tisztelete, egy ősi szív reinkarnációja.”

Vajon érvényes-e ez a megállapítás Kalmár Jánosra is, aki kemény fémmel alkotó szobrász? – merül fel a kérdés. Nincs-e itt valamilyen alapvető ellentmondás? Akik régebből ismerik a művészt, bizonyára megmosolyogják ezt a logikusnak tűnő felvetést. Ők már tudhatják, hogy Kalmár számára a szobor mindenekelőtt fizikai jelkép, sőt maga a jellé egyszerűsített forma. Nem a külső világ behatásait közvetíti a nézőnek, hanem egy autochton belső világba mutat betekintést, amely esszenciális állagát tekintve szellemi és lelki állapotú. Míg Batai jelei az emberi kultúra írásos emlékeiből, a külvilágból veszik eredetüket, addig Kalmár maga teremti meg saját valóságát, egyéni univerzumát bizonyos fémes formákon át. „[...] a szobor nem fizikai történések, hanem lelki folyamatok eredménye”, fogalmazza meg Kalmár a maga krédóját. Nem az anyagban, annak adottságaiban keresi tehát az ihletet, hanem a matériából megteremti a lélek halmazállapotainak különféle megfelelőit. Vagyis az anyagot méretezi a belső emberi tartalmakhoz. Minden fizikai történés lelki okokra vezethető vissza, tapint rá a művész. Szobrai ennek folytán nem szó szerinti utalások, hanem finom áttételek érzéki zárványok mentén.

Mindketten az időtlenséget eszményítik. Hisznek benne, hogy vannak még tiszta, egyszerű formák, melyekre nem rakódott rá a civilizáció és az emberi romlottság szennye. Illetve, hogy a mindenkori minőségnek megadatott a folyamatos öntisztítás képessége, csak tudnunk kell felismerni a jelenséget, eme páratlan csodát. Batai és Kalmár hiteles módon tanúsítja ezt a rendhagyó és egyre ritkábban tapasztalható emberi-alkotói képességet, működtetve az öntisztítás isteni mechanizmusát.

SZOMBATHY BÁLINT

A Magyar Írószövetség és a Magyar Műhely szerkesztősége fájdalommal tudatja, hogy életének 83. évében, 2018. július 18-án elhunyt a kortárs magyar irodalom kimagasló életművel rendelkező alakja, a magyar avantgárd meghatározó személyisége, PAPP TIBOR József Attila-díjas író, költő, tipográfus, a párizsi Magyar Műhely alapító szerkesztője. Földi maradványait augusztus 3-án helyezték a budapesti Fiumei úti temető művészparcellájába.

Papp Tibor József Attila-díjas író, költő, vizuális művész, műfordító, tipográfus. 1936. április 2-án született Tokajban. Középiskolai tanulmányait a debreceni Szent József Gimnázium jogelőd-intézményében, a Piarista Gimnáziumban kezdte meg. Az egyházi iskolák államosítása után a rendszernek nem tetsző családi háttere miatt már csak nagy nehézségek árán tudta folytatni középiskolai tanulmányait: az utolsó pillanatban jutott be a Fazekas Mihály Gimnáziumba. Első mentora, biztatója, írásainak kritikusa gimnáziumi magyartanára, Kiss Tamás költő volt. A kommunista diktatúrában családjukat osztály-ellenségnek tartották, ezért érettségi után, kiváló tanulmányai ellenére sem vették fel az egyetemre: helyhiányra hivatkozva rendszeresen elutasították. Így az egri lakatosárugyárban lemezlakatosi szakmunkás képzést szerzett, s Miskolcon, Csongrádon, Debrecenben és Budapesten dolgozott.

Az 1956-os forradalom idején, Budapesten egy MTI-fotósnek segédkezett, sokat látott, hallott, s emiatt az ávosok keresni kezdték. 1957-ben menekülnie kellett az országból. 1957 és 1960 között Ford-ösztöndíjas volt, a Liège-i Műszaki Egyetemen *candidat ingénieur* diplomát szerzett, s egyik alapítója lett a *Dialogue* című belga folyóiratnak. 1961-ben érkezett Párizsba, a Sorbonne hallgatója lett, emellett a Szabad Európa Rádióknak, valamint a Francia Rádió magyar adásának külső munkatársa. „Lapfenntartó ösztöne” és vizuális alkotásainak tipográfiai tökéletesítése miatt kitanulta a nyomdász mesterséget is.

1962-ben barátaival, pályatársaival közösen megalapította a magyar emigráció egyik legfontosabb irodalmi lapját; a hetvenes évek elejére avantgárd irodalmi fórummá váló *Magyar Műhelyt*, amely 1989-ig Párizsban jelent meg, a diktatúra összeomlása után pedig Budapesten.

1985-től a Polyphonix nemzetközi modern költői fesztivál alelnöke, s tagja volt a Société de Bibliologie et de Schématisationnak, ahol a tipográfiai kutatócsoport vezetőjévé választották. 1992-ben a Francia Írószövetség vezetőségi tagja lett, 1997-ben pedig a Le Temps des Cerises könyvkiadónál a *Collection Union des Écrivains* sorozat igazgatójává nevezték ki. A vizuális irodalom egyik legjelentősebb, nemzetközileg is elismert fórumának, a *Magyar Műhelynek*, valamint a *d’atelier* című folyóiratnak és könyvkiadónak s az első nemzetközi, csak számítógépen generált műveket közlő irodalmi folyóiratnak, a párizsi *alire*-nek is egyik alapítója és haláláig szerkesztője volt. A rendszerváltás után, a kilencvenes évek elején, Budapesten újra megtalálta otthonát, Párizst pedig megtartotta második hazájául.

Papp Tibor harmincnál is több könyvből változatos és gazdag életmű tárul az olvasók elé. Prózaírói művei, önéletrajzi ihletettséggű regényei, versei, vizuális költeményei, esszéi és tanulmányai egyaránt kiállják az idő próbáját. E műfaji gazdagság mellett Papp Tibor előkelő helyet foglal el a világirodalom számítógépes költészetében is. Az első magyar automatikus versgenerátornak ő a megalkotója: a *Disztichon Alfa* (1994) mágneslemeze hatmilliárd verseskötet anyagát rejti. A 2000-ben megjelent *Hinta-palinta* című művében pedig a generált verseken, szövegen kívül a költő már vizuális költeményeket és hangverseket is létrehozott az általa írt számítógépes programmal.

Választmányi tagként a Magyar Írószövetség munkáját több cikluson át segítette. Munkásságáról két monográfia jelent meg: 2002-ben, Bohár András *Papp Tibor* című kötete, Kelemen Erzsébet *Testet öltött szavak. Papp Tibor vizuális költészete* című könyve pedig 2012-ben. Irodalmi és közéleti munkásságát a Magyar Köztársasági Érdemrend tisztikeresztjével (1996) és József Attila-díjjal (2003) ismerték el.

A LEVEGŐRŐL, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A VÍZRE

Freund Éva Glaswege című installációja
2018. május 9–25.

A heideggeri *Holzweg* szó nem rejteketat jelent – bár jobb fordítást én sem tudok javasolni rá –, hanem olyan utat, amelyik (egyszerűen szólva) nem vezet sehová. A franciák szó szerint így is fordították: *les chemins qui ne mènent nulle part*. A *Holzweg* olyan út, amelyik nem köt össze egymással két előzetesen már létező dolgot, helyet. Mégsem pusztán zsákutca, hanem olyan út, melynek végén egy tisztás található. Egy tisztás, amely nem az erdőn túl van, hanem benne, a kellős közepén, és amely egy mesterséges képződmény (Heidegger ezt említés nélkül hagyja); a fakitermelés hozza létre nagyon is egyszerű, gyakorlati okokból: a tarvágás a talajerózió kockázatával jár, a ritkítás viszont rendkívül költséges és bonyodalmas (nagyon nehéz kihordani a fát az erdőből).

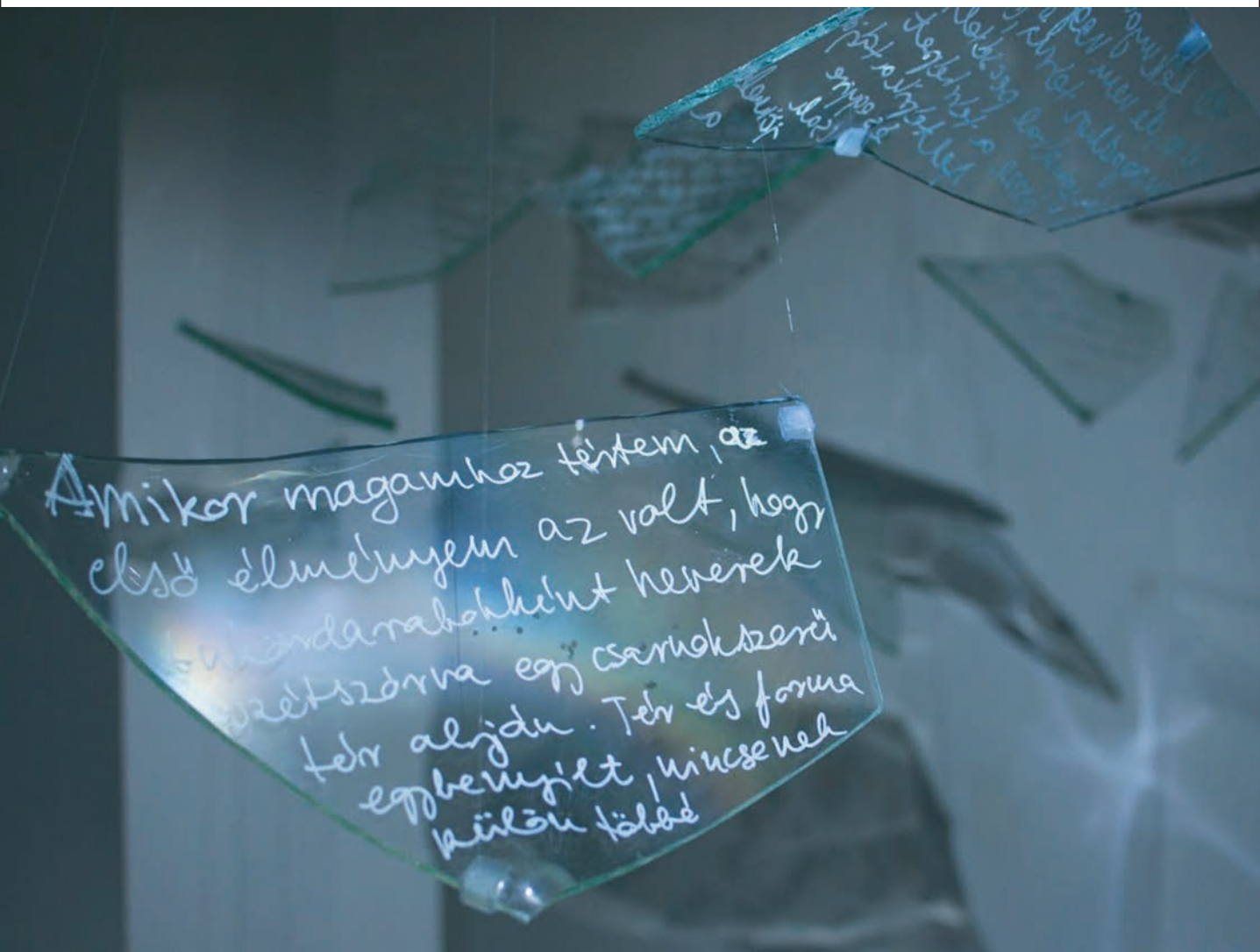
Heidegger azt javasolja, hogy hallgassunk a lét szavára, és az erdő sűrűjében, vagyis a mindennapi tévés-vevés világában, amelybe bele vagyunk vetve, és amelybe, ahogy ő fogalmaz, behanyatlunk, találjunk rá ezekre a bizonyos rejteketakra, és ott halljuk meg a lét hívó szavát, amely a tisztásra szólít: *Komm ins Offene! Komm ins Offene, Freund!*, azaz *Gyere a nyitottba!*, vagyis a fénybe (*Lichtung*), a tisztásra. Oda, ahol véget ér az út; oda, ahol már nem *meta hodosz* vagyunk; nem egy út mentén, egy kijelölt irányt követve létezzünk, tehát nem valamilyen metódus alapján, *módszeresen* élünk és gondolkodunk, hanem pőrén és nyitottan fogadjuk a lét adódását (*es gibt*).

Mindezt a magasztos és ismert politikai valósága ellenére is szép, sőt fenséges gondolatrendszerrel nemcsak azért mertem felidézni, mert Freund Éva installációjának címe, a *Glaswege* maga is felidézi, hanem további két okból is. Az egyik a tér kérdése, pontosabban a tér és a gondolkodás viszonya. Van tehát az erdő ká-

osza, amelyben nincs gondolkodás; van az abba tört út, a módszeres gondolkodás, amelyik természetesen itt értéktelennek van minősítve, és van a lét fogadása a tisztáson, amely az igazi, a valódi gondolkodás. De még egyszer: mi is szükséges ehhez? Egyrészt irtani kell hozzá, ha csak kis területen is (Heidegger ezt a metafizika destrukciójának hívja), másrészt passzívvá kell válni, hogy fogadhassunk valami rajtunk túlit. Az első túlságosan is emberi, a második szükségszerűen emberfeletti. Ami a kettő találkozásából születik, az pedig az ún. mitikus gondolkodás, amelyben az ember megtalálja a helyét valami nagy egészen belül, és persze mindig a nagy egésznek a közepén. A lényeg, hogy ne lássunk ki az erdőből, ne veszítsük el a lábunk alól a talajt, és csak fölfelé tekintsünk, hogy el tudjuk fojtani a pusztítást, amit magunk körül végeztünk a tisztítással (vagy tisztogatással). Bonszáj-ökológia és hamis tudat.¹ Ennél már az is jobb, ha gondolkodás címen az erdő sűrűjében próbálunk valahogy kiigazodni: értelmezni próbáljuk a nyomokat, és hasznosítani igyekszünk mindent, amit találunk.

Persze nem csak ez a fajta gondolkodás létezik, ha ez még egyáltalán annak nevezhető, ami ezen is túl van. Ez is kapcsolódik azonban a térhez, és éppúgy különbözik

1 Egyszer kirándulás közben egy pilisi falu kocsmájában beszédbe elegyedtünk egy favágóval, és megkérdeztük tőle, hogyan történik manapság a fakitermelés. „Dehogynincs tarvágás – mondta –, van az dögvél. Ahol meg tiltva van, ott kisebb köröket vágnak az erdőbe. Kötelezve vannak ugyan rá, hogy újratelepítsék a fákat, de ha meg is teszik, az akkor se nő meg, mert a szeder- meg a többi tüskés bokor hamar benövi az egészet és elnyomja az összes facsemetét.” Az ökológia „bonszáj változata” kifejezést Timothy Morton használja Heidegger gondolkodására, kicsit más összefüggésben természetesen: Timothy MORTON, *The Ecological Thought*, Harvard UP, Cambridge (Mass.) – London, 2010, 27.

az utak által kijelölt hodológiai tértől, mint a kaotikus bolyongás terétől. Valóban van ugyanis valami az erdőn túl és az erdő fölött, és ez a valami ugyan valóban nyitott, mégsem távoli, amelyből csak valamit fogadni vagyunk képesek, hanem nagyon is itt van, már mindig itt van, az erdőben is ott van, sőt benne vagyunk, és az is bennünk van. Mert nemcsak a föld létezik mint talaj, és

mint anyag és a belőle kinövő fák, amelyekből hajlékot vagy legfeljebb állványt (*Gestell*)² tudunk ácsolni magunknak, hanem ezen kívül létezik még tűz, és létezik

- 2 Martin HEIDEGGER, *Kérdés a technika nyomán = A későújkor józansága II.*, szerk. TILLMANN József A., Göncöl, Budapest, 2004, 111-133.

víz és levegő is. Az utóbbiról van most szó és az utóbbi teréről: a légtérről. Mi van ugyanis a tisztáson és minden olyan helyen, ahol kilátunk az erdőből? Ott nemcsak a nyitottság van, hanem levegő van ott. És ez a levegő ott valóban *adódik* – ahogy Heidegger mondaná, vagyis el-nem-rejtetté válik, visszatér az elfeledettség állapotából, feltáru előttünk a maga roppant tömegében, könnyűségében és frissességében. Igaza van Luce Irigaray-nak, amikor egy teljes könyvön³ keresztül arról beszél, hogy Heidegger elfeledkezett a levegőről; a létfeladás állapotában tartotta azt, vagyis számára a levegőnek nem volt igazsága: *a-létheiája*, és talán azért nem, mert csak arra volt képes, hogy az istenek érkezését várja a tisztáson, és ezt nevezte gondolkodásnak.

Az azonban kétségtelen, és erről próbálok beszélni, hogy a tisztáson máshogyan gondolkodunk, mint az erdőben. Az utóbbi ideálja talán az a bizonyos „*clare et distincte*” (tisztá és elkülönített/értelmezhető) gondolkodás, amiről Descartes óta beszélünk. Ahol azonban kilátunk az erdőből, ott erre nincs szükség. Nem mint ha ott mindig világos lenne, vagy ne lenne semmi, amit elkülönítetten kellene látnunk, hanem mert valami egészen más történik ott velünk, gondolkodás címén. Gaston Bachelard a levegőről szóló könyvében a *songer* igével próbálja visszaadni a tudatnak ezt a fajta működését, amit talán leginkább „ábrándozásnak” fordíthatnánk. Az ábrándozás egyfajta éber álom, de az álom kifejezés itt zavaró lehet, mivel az ábrándozás sokkal inkább képzelgés, mint álom: szabad, tiszta és hiú. A levegő ezért a közege. Amikor pedig lefekszünk egy tisztáson, vagy kiülünk egy sziklaparkányra, és végre kilátunk az erdőből, akkor ábrándozunk, nem pedig arra várunk, amire Heidegger várt. Persze van valamilyen feltétele az ábrándozásnak is, de ez a feltétel elég könnyen teljesíthető: meg kell tanulni repülni. Azért mondom, hogy könnyen teljesíthető, mert Bachelard

3 Luce IRIGARAY, *L'oubli de l'air chez Martin Heidegger*, Minuit, Paris, 1983.

pontosan leírja könyvében a mikéntjét, ahogy azt is, hogy az emberek többsége miért nem képes a repülésre.⁴ Azért nem képes, mert azt képzei, hogy az ember szárnyak segítségével, vagyis a karjaival repül. Ez pedig nem igaz. A szárny már az utólagos racionalizáció terméke – állítja, ami pedig már az ábrándozásról való lemondás jele. Szárnyakat az képzel a karjai helyére, aki már akkor is csak zuhan és kétségbeesetten csapkod, amikor még a földön van. Aki emelkedik, az nem így csinál, az nyugodt marad, abban „a könnyűség ösztöne” munkál, és a lábára kis szárnyakat képzel. Az ember (vagy az emberalakot öltött isten) a lábával repül, a karjai csak egyensúlyozásra és manőverezésre szolgálnak.⁵ A régiek ezt is jobban tudták, mint mi, ezért ábrázolták Hermészt vagy később Mercuriust kis szárnyakkal a csizmáján. A repülési tanfolyam pedig csupán egyetlen egyszerű titok megjegyezéséből áll: dobantani kell egyet a sarkunkkal.

Ha már így elábrándoztunk a repülésről, hadd meséljem el egy álmomat, amelyik talán az álmok realitásáról szól az ábrándozás irrealitásával szemben, de mindenesetre a heideggeri filozófiához is van némi köze, még ha szerzőnk nevét ebben az időszakban nem is ismertem.

Volt egy barátom az óvodában, aki mindig azt mesélte nekem, hogy álmában rendszeresen repülni szokott. Mondanom sem kell, hogy nagyon irigyeltem. Elképzelttem, ahogy álmában magasan a házak fölött repül, és letekint a magasból az utcákra és ránk meg az óvodára, mindenre. Persze nagyon haragudtam ma-

4 Gaston BACHELARD, *L'air et les songes. Essai sur l'imagination du mouvement* [1943], Librairie José Corti, Paris, 40–41.

5 Talán komolytalannak hangzott mindaz, amit leírtam, de ha megnézzük a repülés történetét, akkor láthatjuk, hogy az ember tényleg akkor „tanult meg” repülni, amikor végre nem a szárnyak mozgásával próbálkozott.

gamra, hogy én miért nem álmodom soha ilyet. Biztos erőltettem is, már nem emlékszem, de a lényeg, hogy nekem nem ment, nem álmodtam repülőset az istennek sem. Aztán eltelhetett vagy tíz év, már kamasz voltam, és egyszer csak megjött a repülős álom. Egy földúton mentem, a városon kívül, éjszaka. Nem félttem, nem siettem, nem voltam eltévedve, csak úgy mentem, bandukolva. Az utat néztem magam alatt, a kivájt keréknymot, amit valamilyen lámpasor szakaszosan megvilágított. Arra emlékszem, hogy egyre inkább a lábam előtti területet nézem, előrehajolva mint az öregemberek, amikor egyszer csak az az ötletem támad, hogy még jobban előre hajolok, széttárom a karjaimat, és felrúgom a lábam hátra, magam mögé. Megtettem és működött. A mozdulat hatására kissé lejjebb ereszkedtem, mint ahogy előre hajolva voltam, kb. 50 cm-re kerültem így a talajtól, mégis határozottan repültem. Nem hajtottam magam a karjaimmal, de valahogy ennek ellenére is előre haladtam. Nem tartott sokáig az álom, de miért is tartott volna, hiszen különösebben nem történt benne semmi. Valami emelkedőre még homályosan emlékszem, amit probléma nélkül vettem, de ennyi. Arra viszont határozottan emlékszem, mikor felébredtem, hogy nagyon mérges voltam magamra: milyen csávó már az, aki még álmában is csak maximum 50 cm magasan képes repülni? De ez egy álom volt, vagyis valóság, legalábbis a valósághoz sokkal közelebbi dolog, mint az ábrándozás.

Miért mondom mindezt? Azért, mert egy olyan installáció terében vagyunk éppen, amelyik a maga éteri közegével szinte felhívást intéz hozzánk arra, hogy előredöljünk, karjainkat széttárjuk stb. Vagyis arra, hogy terét repülve utazzuk be. Szálló üveglapokat, üvegtöredékeket látunk magunk körül, szinte láthatatlan damilokra felfüggesztve különböző magasságokban, amelyek lassan mozognak, imbolyognak körülöttünk, és szabálytalan, hullámos formáik is mintha arra utalnának, hogy valamiféle puha papírdarabkák ezek, amelyek a levegőben repülnek. Nem

is beszélve arról, hogy ezekre a szabálytalan üvegdarabokra szövegek vannak írva.

Nem tudnám megmondani, hogy mik ezek a szövegek. Annyi bizonyos, hogy nem versek – legalábbis abban az értelemben nem, amire a vers szó vagy a költemény, a poézis utal, azaz nincs kötött formájuk. Nem is üzenetek, melyeknek címzettje és célja lenne, akihez és ahova valaki el akarná juttatni őket. Inkább rendszeretlen feljegyzéseknek tűnnek, noteszlapoknak, amelyeket szétfújt a szél. Formátlanok és szétfolyóak. Emlékekkel, álmokkal, sőt képzeletbeli átváltozásokkal vannak tele. Nagyon lelkiek, és lelki jellegüknek meg is van a maga ontológiai következménye: nem a levegő anyagiséga a meghatározó bennük, hanem a vízé. Elfolyó időről, sodródásról, folyékony alagútról, vagyis áramlásról, tavakról, cseppfolyósságról esik bennük leginkább szó. Emlékekről és álmokról, és persze egekről, tüzekekről és földekről is, de ezek már nem magát a lelket alkotják, hanem inkább azt, amiről a lélek álmodozik: szabadságról, szenvedélyről, otthonról és nyugalomról. Ezek a lélek külsői, amelyekből táplálkozik (tűz), vagy amelyekhez elérni vágyik, hogy megszűnjön lélek lenni a tiszta anyagtalan gondolkodásban (levegő), vagy megszűnjön lélek lenni azáltal, hogy jellemmé, szilárd jellemmé válik és otthonra talál (föld).

A lélek tehát nem légnemű, hanem folyékony; nem szellem tehát és nem lélegzet.⁶ Ezért olyan nehéz elválnia a testtől, és egyszerűen csak kirepülnie belőle, ami az emberiség egyik legnagyobb álma volt mindig is, mert a lélek átítatja a testet. A lélek mint lélegzet elképzelése hasonló ahhoz, amiről Bachelard a szárnyak kapcsán említett, csak éppen ez nem racionalizáció, hanem mitizáció. Mivel a lélek itatja át a testet, ezért képes mozgani azt, képes *emóciókat* kelteni benne – de akkor a lélek képtelen a repülésre? Az ember pedig éppen azért nem képes repülni, mert nem teljes egészében szellemi

6 Gaston BACHELARD, *L'eau et les rêves. Essai sur l'imagination de la matière*, Librairie José Corti, Paris, 1942.

lény, hanem lelki lény is, aki „a lélek szárnyán” akar repülni, ez pedig eleve lehetetlen? Korántsem olyan biztos ez, mivel korántsem olyan biztos, hogy csak a levegőben lehet repülni. Már megint azokhoz a bizonyos régiekhez kell visszatérnünk, hogy feltámadhasson bennünk az ezzel kapcsolatos remény. Ha megnézzük a filozófia történetét, akkor azt látjuk, hogy Arisztotelésztől egészen Albertus Magnusig, vagy talán még tovább, azt gondolták, hogy ebben a mi Hold alatti világunkban kétféle állat létezik. Az egyik a földön jár, a másik pedig repül, viszont mindkettő további két fajtára osztható: a földön járó állatok egy része a szárazföldön jár, a másik része

pedig a tavak, a folyók és a tengerek fenekén; és ugyanígy a repülő állatok is kétfélék lehetnek: az egyik részük a levegőben repül, a másik részük pedig a vízben. A vízben repülés azonban egyáltalán nem úszást jelent. Az úzás egy felszínhez kötött tevékenység, mely leginkább a víz és a levegő sűrűségének különbségét használja ki, és a hangsúlyt a karokra helyezi. A repülés azonban a vízben, a víz alatt történik. Ebből pedig az következik, hogy lehetetlen „a levegőben úszni”, hiába fogalmazunk így, viszont nagyon is lehetséges repülni a vízben. Hogyan kell azt csinálni? Úgy, hogy a karokról a lábakra kell áthelyezni a hangsúlyt (a hátsó uszonyokra az oldal-

uszonyokkal szemben), ha pedig történetesen emberek vagyunk, akkor kis szárnyakat kell növesztenünk lábunkra (ezt hívják békatalpnak), vagyis bűvárrá kell változnunk. Ez pedig már tényleg nem vicc, hanem valóság. Ezért (is) mondtam, hogy az álmok és a víz világa valóság, vagy legalábbis sokkal közelebb van a valósághoz, mint a levegő ábrándvilága.

Ha most újra körülnézünk ebben a teremben, begazolódni látszik, ami eddig elhangzott. Először is akár véletlen ez, akár nem, de akkor is egy pincében vagyunk, nem pedig egy padlásban vagy egy tetőterazon. Azt pedig Bachelard olvasóiként jól tudhatjuk, hogy a ház vertikális pszichotopográfiájában a padlás a levegő ábrándvilágát, a pince pedig a víz álomvilágát képviseli.⁷ Vagyis már akkor gyanút kellett volna fognunk, hogy itt lélek-bűvarkodásra leszünk invitálva, amikor lejtöttünk az ide vezető lépcsőkön. A pince homályos hely, tele sötét és félelmetes zegzugokkal, furcsa árnyakkal, mindenféle régi kacattal. Egy nedves és sűrű közeg, egy lelki közeg. Nem szeret az ember a pincében lenni, mert az nem a boldogság és a kaland közege, mint a padlás, hanem a valóságé, amelyben néha bizony szembe kell néznie az árnyakkal, és ez sokszor kellemetlen tud lenni. Ezt az árat kell a valóságért cserébe megfizetnünk, a lélekért cserébe. Egy sűrűbb, homályosabb, nedvesebb, veszélyesebb közeggel kell fizetnünk azért, hogy valóban repülni tudjunk. Egy olyan közeggel, amelyben szembe-sülnünk kell saját árnyképünkkel, az álom dialektikájával, amelyben minden az ellenkezőjét is jelentheti, majd annak az ellenkezőjét is, anélkül, hogy valaha szintézisre jutna önmagával. Mindenesetre mindig mindenből lehet még egy és még egy, és az bárhol megjelenhet. Az álomban nem működik a tagadás törvénye, ahogy már Freud megállapította, de ez nem akadályozza, hanem inkább serkenti a végtelen tükröződés és sokszorozódás folyamatának beindulását. Éppen ezért olyan sűrű az

álom közege, mert minden igaz benne és mindennek az ellenkezője is, és mindenből egyszerre több van. Nem létezik benne hazugság, mivel nincs benne beszéd, csak írás van, ami mindig kész és végleges. A víz alatt nem lehet beszélni, éppen ezért hazudni sem lehet, még önmagunknak sem. Csak morajló hangok vannak, vagyis zene van, és megdermedt írás, ami anélkül igaz, hogy értelme lenne számunkra, és amit állandóan silabizálnunk kell, hogy egyszer talán majd ki tudjunk olvasni belőle valami értelemfélé. Lehet, hogy tényleg az üveg a legjobb hordozó az ilyesfajta írás számára, amit Freund Éva ennek az installációnak az anyagául választott. Az üveg, amely mintha közvetlenül a lélek anyagából vált volna ki, és talán ugyanannak a dialektikus folyamatnak egyik formájaként, mint amelyik a lélek működésének általános törvénye is. Az üveg egy végtelenül lelassult és elnehezült folyadék, amely át is engedi, de vissza is veri a fényt, s amely elnehezülése során önmaga két ellentétes tükörképévé válik szét - egyszerre teremti meg a szilárdság látszatát, ami mögött azonban törekenység rejtőzik, és a légiesség látszatát, ami mögött, vagy inkább ami előtt egy szilárd felszín. Így képes hordozójává lenni az írásnak, amit azután tükörképként azonnal visszaver, de ugyanakkor önmagán túlra, árnykép formájában továbbít is.

Ezért az ember soha sincs otthon a lelkében. Talán más lények igen, de az ember nem. Az egyik kedvenc filmem, Werner Herzog *The Wild Blue Yonder* (2005) című műve, amely többek között éppen erről szól. Egy földönkívüli a főszereplője, aki teljes kudarcot vall az emberekkel való kapcsolatfelvételben, s a film második felében aztán meg is mutatja az ő csodálatos, békés, távoli hazáját, ahonnan érkezett. Ilyesmí vízalatti világ az is, csak egy sokkal sivárabb, ám a sivárság ott a békességet és az egyneműséget jelenti, mivel ezek az idegen lények az emberrel ellentétben nem töltik fel azt a lélek ezernyi tükörcserepével.

7 Gaston BACHELARD, „A ház.” *A tér poétikája*, ford. BERECKZI Péter, Kijárat, Budapest, 2011.

KEDVESTERROR

Verssorok Fazekas Levente
Szimplapokol című kiállításához,
2018. május 30. – június 22.

Gondolni valami vers, mert
vall, ami vers, így
válni, amivé rés, és
vállalni kérdését, gond ölni.

Képeskönyvek, képeskönyvek.
Megannyi színtónus, fényes vagy matt,
lap testre, lap testre, lap testre lap,
a figyelem nem lankad.
Oldal, számok, magyarázat, hivatkozások,
így kottás a sor; borzong bele olvasó.
Gondol jóra, sóra, jódra, jóra. Óh, a képeskönyvek.
Képeskönyvek, képeskönyvek a halálról.
Kitépett lapjaikba csavart dohánymetaforák:
húsrozsda múlt idő, felfogott vér alvadóra,
összegyűjtött esővizek párolgása.
Arc-sározott üresség, opálos csempék közt
bolyong, nyitott záratat keresgél.
Géz a szíven gyász, magány-magágy,
bár sosem halsz meg igazán egyedül.
Porlasztással elvegyül, hamuzott hitmaradék
dalra kél a szélcsörömpölésben.
Nagy szárazságban töredezett földrések ette mesék ezek,
én is elérkezek, elígérkezek, örök ígétlenre,
majd egyszer. A feketére kéksötétedés,
emlékeink mélyzöldje, majd úgy is mészre vész.
Addig, meg játszunk halált komolysággal.
Becsukod az ajtót? Ott, jó meleg van bent. Velőben.

Nap, naprendszer, holdpajzs, kegytárgy,
bolygók mentén fényereklye,
űrtövéből ütőérbe, fény, verőfény.

neonmáriákkal világítom az arcom, bevilágítom, az arcom
rideg fénye vibrál szét, tenyér-net, nincs csend, zajkül-
világ,
de, menekülnöm se kell, magány, kedvem sehol,
holdkoronggal csiszolt tükörfény-plezúr, zsúr, hogy
mások szeretetéért, érted imádkozok
nem bálnám, ha lenne agyam, szemem, kihunyt, kék opál
szükségletek, szarni, hányni, emésztésem rendben van,
normális, emberi lény, állítólag jézus krisztus vizet hányt
egy-ugyanaz, vértakonyhuzat
lemerültem, kikapcsolt, fél halál.
kaptam töltőt, újra élek, hitadomány.
fagyban ásni saját sírod, szép haza földben.
döngölt ködben élni, léted enyészeteiben.
egy-ugyanaz, vértakonyhuzat.

És, mondd meg nekem, mitévő legyek, ha
szép színük szerint cerka-hegyek kopnak
más árnyékolást, mint amit a minta
megkíván, na; üres, de mi is?

kerek nagy gyerekdal
ökör a lét, nyakamban kolomp,
ököllel ütöm a fejem.
nincs naptár, kérődzők,
ostoba öröm a teher.
piros számos ünnep,
hűtlen évfordulók,
jobbról balra, balról jobbra,
rémálomba forgolódom,
felfújt a tápadalék,
nehezen emészttem meg
ezt a világrendet, ezeregy óta.
ég a város, ég, el ne aludjék
szíveinkből a sok napalm ki ne aludjék.
ég a város, ég, el ne aludjék
szíveinkből a sok napalm ki ne aludjék.

anyagzsebkendőből gyutacs, üvegtorés,
lángra huzat, szétmarcangoló indulat,
dúvadra bú, elkísér, rá elkeseredettség,
a halállal randevú, rendre bűnrevü,
kárpit medence, koporsó bársony,
halott nomád hagyományok.
láz, láz, szellemláz, szellemlázi éra,
senkiházi ember volna, mégis kifordulna.
láz, láz, szellemláz, szellemlázi éra,
senkiházi ember volna, mégis kifordulna.
hiszti itt, ez hisztéria, toporzékolok
földhöz verem magam, rángás, és csörgődobok,
elfojtás hergel, fáj, hogy nő a csontom
nincs artikuláció, az aortából szólok:
nem érti magát a nép, itt nem érti meg.

Kutyahús, kutyahús, szereti a másik húst.
Kutyahús, kutyahús, szereti a másik húst.
Kutyahús, kutyahús, ki a gazdád, kutyahús?
A kurva gazdád, ki?

Jöttem képfejek. Szórakoztatni, de
eluralkodik rajtam az út, feldúlni látszik.

Nap, Hold viharok fordul, sír a szélben nádszirt.
Fakó táj, fakócok, és villám, és reccsenés; kegyből ég
láng, messzi kecsesség.
Hozzá bóknak, boszorkához ünnep, úgy hamuzok,
hogy tűzijáték.
Huzat rázta magánynak, zörög lombbal faárnyék.
Kérlel ének, hangra, de nem török dörgést, a nemtörő-
dömség kíséretet így.
Kivilágított utcák az érrendszerem, az villószik, amer-
re jár-ke a gond, ott sötét koppan lépéselőnyöket.
Ez világrend, meg nemzet, meg kereszték? A faszt!
Rontógyülekezet, vár. Akasztott emberi nyakék. Szaka-
dék, rablánc, szabad kezek.
De szépen játsszál, ne tedd tönkre.
Árnyék ráncigál, visz, visz át a városokon, zokon vesz,
megnevet, kihaltságba tár.
Körülöttem, csak a tévék zavaratlanságában tág, hal-
kznak álomhalálok sápadttá, de
a sár apad tán, hogy így látni, ahogy vért kívánnak, a
kis nagyurak, mostanában.
Tanában tengermély tiszteletlenséggel, nagyít az üres-
ség, kikerekedik a világ.
Vérszemet kap! Ja. Pénz, dög-kutak.
És oda zokog a koszba az éjszaka, mikor komorodik a
szó bajsza alatt, fogcsikor.

Villám cikáz szeméből, düh fergeteg, hogy
dörög, a melle úgy veri, kint kong, mert
bent rekedt, az emberben a kín.

Meg-megcsapdázták itt egymást a magya-
rok. Mindenki acsarog,
lazulnak a csavarok, rozsdá eszi törésre,
pattan szilánk.

Nem érted, mi? Nem. Baszok rá. De azt
értsd meg:

Nem eshetsz hiába ugyanazon hibába,
folyton.

Akkor lángra kapsz, lángra kapsz.

Nem eshetsz hiába ugyanazon hibába,
folyton.

Abból máglya vagy, máglya vagy.

Nem eshetsz hiába, ugyanazon hibába,
folyton.

Majd hamu az, csak hamu az.

Fényszennyezés. Jutalom a fejedre.
Értem már, rám metsz Ré ég, erre ér,
remeg; hogy hozd a várát vérednek,
kiutakra.

Ezért jöttél. Ezért jöttél a világra.
Oltsad szomjad fénnel, révbe érni
készülj.

Lehet az műfény, vagy a napé, de az ár-
nyék; az árnyék a hiány varázslata, ahogy
formákat önt, ölt, öl-el magába, hidegség a
láza, lávamozgása vágy, és ha szélvibrált
víziókat szít, legyél, nemhiába, figyelő tár-
sasága, csak a rá szánt idő az ára, bár míg
drágakővé sűrűsödik életek mehetnek rá-
ja, tágas tájait járva át.

TENGLER GERGELY

HALSZÁJOPTIKA

2018. június 27. – július 20.

A Halszájoptika kezdetben mindössze egy blog volt, aminek lényegét az alkotta, hogy fotókat és a fotók által inspirált rövid szövegeket publikáltak. A csoportot ketten alapították, a fotós-író-zenész Varga Imre és egy volt újságíró, Haynal Ákos. Hamarosan azonban újabb alkotótársak, fotográfusok és írók csatlakoztak hosszabb-rövidebb időre a bloghoz. Az elmúlt négy évben közel 800 posztot publikáltak, nagyjából negyven közreműködővel. A blog indulását követően hamarosan élőben is megjelentek.

Kilátások, no. II., 2008

ABLAK

Én titkom. Nem tudja senki, hogy rád gondolva milyen rezgés indul el bennem, s kígyózik ágyékomtól a fejem búbjáig, majd vissza. Én titkom, hogy míg a szokásos rutinnal közlekedek nappal, alig várom, hogy munka után hazaérjek, és a nyitott ablakban ülve csillapítsam mérhetetlen szomjamat. Ott ülök minden este héttől éjfélig, és ezek az alkalmak a teljes kiszáradástól mentenek meg. A szemközti házat lesem, hátha otthon vagy. Lent a parkban, lenge ingekben, szoknyákban, áttetsző ruhákban sétálnak nők és férfiak. Most jó, sóhajtoznak megkönnyebbülten a mélyzölden susogó fák, az egyre hűsebb égbolt alatt. Míg ők a könnyű hold, és a gyéren elhelyezett utcalámpák fényében lassan párologják ki a forróságot, az ablakomban hideg cseppek remegik körül a borosüveg nyakát. Úgy képzelem, ahogy kifújom a dohányfüstöt, az átkanyarog hozzád. Senki nem tud rólad. Én titkom, hogy nem hívlak, és így nem is küldhetek el. Ismertem valakit, aki ugyanilyen szomorú volt, belém költözött, és azóta minden éjjel elringatom. Komoly munka. Vagy én voltam az, és csak magamat ringatom? Én titkom, hogy nem tudom, elbírnám-e a te szomorúságodat is. Talán ámulás ez. Vagy az volna ámulás, ha megszólítanálak? Én titkom, hogy hiányzol. Nem ismeresz, és eldöntöttem, hogy ez így is marad. Én titkom. Én titkom. Én igen nagy titkom.

(Szöveg: VIRÁG KRISZTINA; fénykép: NAGY ZOPÁN)

ÖTHUSZONHÉT

Sosem feledem apád utolsó szívdobbanását. A mai napig a fejemben zeng az a tökéletes csend. Nagyon jó érzés. Olyan, mint neked a víz alatt. Sőt: mint neked az alatt a víz alatt, aminek a partján napozik anyád, a kedvesed, a testvéred, a gyerekei és az apjuk, és ez nem fontossági sorrend. A csendre minden élő vágyik. Én is csupán ezt akartam. Ő is ezt akarta. Szóval lépjünk túl ezen az egészen, és egyezzünk ki egy döntetlenben. Én sem nyertem, és te sem vesztettél. Tudom, az én számból furán hangzik, hogy nézd a dolgok jó oldalát, hiszen nézzük a híváslistám: Pestis, Sás-kajárás, – bár az nem az én ötletem volt –, Tűzvész és Vízözön – őket olcsóbb flottában hívni –, Világháború egy és Világháború kettő. Szóval tény, hogy a te szemszögödből egy geci vagyok, de hidd el, hogy ami veled történik, az több, mint egy kontrollcé-kontrollvé. Persze nem vagy kiválasztott, senki sem az, még Ő sem, pedig neki földi helytartója is van. Te az a pocakos, kopaszodó, derékfájós, kicsit lusta srác vagy, aki az indulatait sörral kezeli, a sört pedig unicummal, gyerekkorát a jutubról hallgatja. Semmi gond ezzel, a fontos, hogy a keresőbe mit írsz be. Én akkor, hajnali öthuszonhétkor apádra kerestem, akinek olyan volt az utolsó szívdobbanása, mint egy beszéd a hatvanas évekből. Egyetlen mély hangban benne volt minden, ami szar volt, ami pont jó, és ami csodálatos lesz.

(Szöveg: VARGA IMRE; fénykép: SYPORCA WHANDAL)

SZÉKEK

Egy pillantást vetsz rájuk és azt mondd: „Ezek ugyanolyanok, mit néztek rajtuk?” A te szempontodból igazad is van. Alapvetően semmi közöd hozzá. Most látod először őket. Ugyanolyan az alakjuk, csoportot képeznek. Valóban, mi nézni való volna rajtuk? De azt nem tudod, hogy az egyik Mamáé, a másik Ópáé, a harmadik az enyéem. „Csak három volt?” - kérdezed. Senki nem jött. Nem kellett több. Látod azt a karcolást? Azt én csináltam 6 évesen. Bosszúból. Mert ezen ülve kellett

magamba tömnöm a köménymagos levest. Jézus, de szarul főzött! Nem szabadott mondani. Nem lehetett nevetni, akkor sem, amikor az a hasadás lett. De nagyon káromkodott! A nagyapám farzsebéből kilógó bicska csinálta. Állandóan a keze ügyébe esett. Az ülés ott nagyanyám súlya alatt vált ilyen homorúvá. Nyomot hagytunk, beleivódtunk a bútorokba. És most, hogy itt felszámolódtott minden, magammal viszem őket haza, még akkor is, ha pofákat vágsz.

(Szöveg: HAYNAL ÁKOS; fénykép: VARGA IMRE)

CIPŐ NEM CIPŐ

Ez nem egy cipő. Ez meg nem egy mondat. A mondatban nincsenek szavak, és a szavak mögül hiányoznak a gondolatok, mivel ez nem egy nyelv, hanem egy képzelgés. Képzeltetés márpedig nem létezik, és ezért ez csak egy mondat, amely üresen tátong, mint egy cipő, amelyből

hiányzik a láb. Bár nem kell minden lábbeliben lábnak lennie. Főleg nem olyanoknak, amelyek nem is léteznek. Mert ez itt nem vicc, hanem komoly, mint a zuhanás. Ez itt nem egy zuhanás. „Kedves utasaink, biztosan állíthatjuk: az Air France caracasi járata minden kétséget kizáróan nem zuhan, mert ez itt csak egy cipő.”

(Szöveg: MAGYARY ÁGNES; fénykép: BARBAY CSABA)

HÍREINK

A Szépirók Társasága május 22-23-án Erdély Miklós 90 című fesztivált rendezett a Három Holló Rendezvényközpontban. A Müllner András által koordinált eseménysorozatban az ELTE Filmtudományi Tanszékének és a Magyar Képzőművészeti Egyetem Intermédia Tanszékének hallgatói által az alkalomra készített kisfilmeket Erdély *Álommásolatok* című filmalkotása ihlette. Helyet kaptak a programban megzenésített Erdély-versek, Ladik Katalin performanszot mutatott be, és élő zenével (Takarmánybázis Tandem) megtekinthető volt az emblematikus szerző *Vonatút* című filmje. *Hungarofuturista Erdély-olvasatok - Erdély Miklós művészte a hungarofuturista mozgalom retroavantgardista kontextusában* címmel népes művészetközi estét abszolvált Nemes Z. Mária szerkesztésében a hungarofuturista mozgalom, s az *Ásványgyapot* című Erdély-opusz kortárs újrafogalmazását Kukorelly Endre, Németh Gábor, Garaczi László, Györe Balázs, Csaplár Vilmos, Marno János és Sugár János írásai-előadásai nyújtották.

A protest-művészet egykori és mai értelmezhetőségéről Mélyi József, Roskó Gábor, Sugár János és Révész László beszélgetett; Erdély Miklósnak az Örley Körben és az underground képviselői között betöltött szerepéről pedig Bárdos Deák Ágnes, Czinki Ferenc, Havasréti József, Kurdy Fehér János, Rácz Péter, Tábor Ádám, Ungváry Rudolf és Víg Mihály.

A kétnapos Erdély-fesztivált Roskó Gábor a nagy melegben, az utcára tágult szaxofonzsava zárta.

Május 28-án a Petőfi Irodalmi Múzeumban Nemes Z. Mária, Sós Dóra és Szalai Zsolt mutatta be Szkárosi Endre *Véletlenül nem jártam itt* címmel megjelent válogatott verskötetét (Ambroo-Book). Az esten Kenderesi Gabi, Lenkes László, Sörös Zsolt és Szkárosi Endre felállásban koncertet adott a *Spiritus Noister*.

Június 16-án a genovai *Parole spalancate* fesztiválon mutatta be *Linguae Vortex Verticalis* című új projektjét a My Cat Is An Alien (Maurizio és Roberto Opalio) és Szkárosi Endre.

Július 3-án, a Nyitott Műhelyben rendezték meg a korán elhunyt kanadai magyar költő, Zend Róbert emlékestjét, melynek középpontjában a Tóbiás Krisztián szerkesztette *Bibliai időkben éltünk* című gyűjteményes Zend-kötet állt. Az esten jelen volt a költő lánya, Natalie Zend is.

A szabadkai Klein Házban *19690827* címmel a 49 évvel ezelőtt alakult Bosch+Bosch Csoport munkásságát felelevenítő kiállítás nyílt. A megnyitón jelen volt Csernik Attila és Szombathy Bálint, a néhai csoport két tagja, valamint Kürti Emese, a *Bosch+Bosch* című kötet szerzője (acb Galéria, Budapest, 2016).

Foto: Ondrej Betra

A szlovákiai Érsekújváron bejegyzett *Transart Communication* multimediális rendezvény, nagyszabású nemzetközi ernyőprojekttel jelölte 30 éves fennállását. Az 2018 júniusától októberig zajló események célkeresztjében a performanszművészet állt. A programot, amelyben 30 ország mintegy 100 alkotója vett részt, előadások mellett konferencia és szakmai műhely fűszerezte. A fesztivál központi eseménye egy hajó-, valamint egy vonatút volt budapesti, párkányi, komáromi, pozsonyi, illetve prágai, krakkói és varsói állomásokkal. A meghívott művészek a járműveken dolgoztak, és bemutakoztak a közönségnek.

Foto: Nela Tonković

MUNKATÁRSAINK

CSILLAG ISTVÁN

Született 1967-ben Budapesten, irodalomtörténész, textológus. Lapunk 101-182. számainak olvasószervezője (Papp Tibor kifejezésével élve: szövegkeresze), a Magyar Műhely Kiadó kiadványainak egyik állandó szerkesztője, a Ráció Kiadó főszerkesztője. 1984-1993 között gyakran írt és olykor publikált verseket is. Legutóbb megjelent tanulmánykötete: „Égő szövétnék”. *Filológiai Zrinyikalászat* (Ráció, 2016).

KÓBOR ADRIÁNA

1988-ban született Budapesten, 2006-tól Belgiumban és Hollandiában tevékenykedett. Főleg angolul ír, de hollandul és magyarul is publikál. Munkáit irodalmi pódiumokon népszerűsíti.

KÓHALMI PÉTER

A Magyar Tudományos Akadémia Prémium posztdoktori kutatói programjának keretében az MTA TKI tudományos munkatársa, valamint a Magyar Képzőművészeti Egyetem Doktori Iskolájának oktatója. Tanulmányait a Szegedi Tudományegyetemen végezte, ahol 2016-ban irodalom és kultúratudományok, majd 2017-ben filozófiatudományok tudományterületen doktori fokozatot szerzett. Fő tudományos érdeklődési és kutatási területei közé tartozik a művészetfilozófia, az avantgárd, a konceptuális művészet és kiváltképpen Erdély Miklós életműve.

KUPÁS PÉTER

1983-ban született Kaposváron, jelenleg Pécsen, a hegyen él. Költő, fényképész. Szabadidejében sötét memeket gyűjt.

SEREGI TAMÁS

Esztéta, filozófus, irodalomtörténész. Az ELTE Művészetelméleti és Médiakutatási Intézetének adjunktusa. Könyvei: *A jelen*, Kijarat, Budapest, 2016; *Művészet és esztétika*, Tiszatáj, Szeged, 2017.

SZAKÁLLAS ZSOLT

1965-ben született Miskolcon; festő, költő. Kötetei: *Fotontej* (2010), *Tükörslukk* (2012), *Görgők háborúja* (2013).

SZOMBATHY BÁLINT

1969-ben a szabadkai Bosch+Bosch művészeti csoport alapító tagja. 1971-72 és 1985-91 között az újvidéki Új Symposion című folyóirat grafikai, illetve művészeti szerkesztője. 1989-től a Magyar Műhely című folyóirat főmunkatársa, 2003-tól szerkesztője, 2011 óta felelős szerkesztője. A Magyar Műhely Kiadó Pixel-könyvek című sorozatának szerkesztője (2004-), az azonos nevű galéria kurátora. 1993-tól tagja a Magyar Írószövetségnek. A Magyar Elektrográfiai Társaság alapító tagja (2001).

TENGLER GERGELY

1984-ben született Siklóson, a slam poetry egyik legismertebb magyarországi művelője. Slammer nevei: TG, Napherceg.

TRICEPS

1955-ben született Nagykikindán. Rendező, performanszművész, író. Az Opál Színház (1993) vezetője, a Szépirók Társaságának (2009) tagja. Kötetei: *Éhségkönyv* (2005), *Nőket néző képek* (Falcsik Marival, 2013), *Semmikor* (2017). Film: *Dada Univerzoom* (Gasner Jánossal, 2008).

magyar műhely

MAGYAR MŰHELY művészeti folyóirat | Ötvenhatodik évfolyam | 185. szám - 2018/3

Felelős szerkesztő: Szombati Bálint

Főmunkatárs: L. Simon László

Szerkesztők: Juhász R. József, Szkárosi Endre

Alapító szerkesztők: Bujdosó Alpár, Nagy Pál, Papp Tibor

A borító 1. oldalán: Erdély Miklós a *Hadititok* című munkája installálása közben az Ernst Múzeumban, 1984.

A borító 4. oldalán Kalmár János: *Vertikális törekenység I.*, 2017 című munkája látható.

Tördelés: Layout Factory Grafikai Stúdió

Nyomdai munkák: *mondAt Kft.*, www.mondat.hu

Cím/Address: H-1463 Budapest, Pf.: 823, Hungary | Tel./fax: +36-1-321-4757

Kiadja a Magyar Műhely Alapítvány | 1072 Budapest, Akácfa utca 20.

Felelős kiadó: Szombati Bálint

Adószám: 18073946-1-42 | Számlaszám: 10102086-09742602-00000000 | ISSN 0025-0201

Előfizetési díj: 3000 forint/év

Egy szám bolti ára: 800 Ft

KASTÉLYMESÉK

A kápolnásnyéki Halász-kastélyban

Folytatódnak a KASTÉLYMESÉK a kápolnásnyéki Halász-kastélyban. Havonta egy este különleges vendégek különleges helyszínen mesélnek különleges életükről, különleges épületekről és személyes történeteik segítségével hívják rendhagyó kalandozásra hallgatóságukat. A vendégekkel Rodics Eszter, a kastély igazgatója beszélget.

Tartson velünk az alábbi alkalmakon, és hallgassa a KASTÉLYMESÉKET egy csésze forró tea vagy kávé mellett, zenei aláfestéssel.

2018. szeptember 20. csütörtök 18 óra

Kastélymesék Művészetközelen

Grászli Bernadett művészettörténész, a Rómer Flóris Művészeti és Történeti Múzeum igazgatója mesél a két győri mester – **Cziráki Lajos** és **Tóvári Tóth István** – életéről, személyiségéről és művészetéről a Művészetközelen című kiállítás záró eseményén. Közreműködik a győri **Dzsem** zenekar.

2018. október 18. péntek 18 óra

Kastélymesék Irodalomközelen

E. Csorba Csilla művészettörténész, a Petőfi Irodalmi Múzeum korábbi főigazgatója mesél a Velencei-tó vidékéhez köthető irodalmi élményeiről és különleges épületekről, amelyek Gárdonyi Gézához és Vörösmarty Mihályhoz kapcsolódnak.

2018. november 23. péntek 18 óra

Kastélymesék Zeneközelen

Az **Oláh Vilmos**, a Magyar Rádió Szimfonikus Zenekara koncertmesterének főszereplésével forgatott *The Violin Alone* című dokumentumfilm az Egyesült Államokban hat Emmy-díjat nyert el, köztük a legjobb kulturális dokumentumfilm címet is. A művész mesél életéről, a muzsika varázslatos erejéről és a világhírű alkotás forgatásának részleteiről. Az est során megszólal a hegedű is, és részleteket mutatunk be a díjnyertes filmből.

2018. december 21. péntek 18 óra

Kastélymesék Ünnepközelen

Az adventi időszakban **Nádasdy Borbála** grófnő mesél kalandos életéről, a Nádasdy-családról, a nádasdladányi kastélyról, valamint gyermekkorá legszebb karácsonyáról, az ünnepek jelentőségéről.

HALÁSZ
KASTÉLY
KÁPOLNÁSNYÉK

PUSZTÁK ARANYA

A NAGYSZENTMIKLÓSI KINCS
HITELES MÁSOLATAI

és

LÁSZLÓ GYULA

A HONFOGLALÁS KORÁT BEMUTATÓ GRAFIKÁI
A KÁPOLNÁSNYÉKI HALÁSZ-KASTÉLYBAN.

A KIÁLLÍTÁS

2018. OKTÓBER 13-TÓL

2018. DECEMBER 23-IG

MINDEN NAP 10.00-18.00

ÓRÁIG LÁTOGATHATÓ.

HALÁSZ-KASTÉLY

2475 KÁPOLNÁSNYÉK,

DEÁK FERENC U. 10.

+36 21 292 0471

INFO@HALASZKASTELY.HU

